

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΤΑΘΕΙΣΑ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΤΗΣ*

ΥΠΟ ΑΛΕΞ. Κ. ΜΥΛΩΝΑ

Τὸ νέον νομοσχέδιον καὶ ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐφαρμογῆς. — Ἡ ἀτέλις τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας. — Ἡ ἐν τῇ ἀναστολῇ ζημία. — Μεταναστεύοντι οἰκονομικαὶ συντάξεις. — Ἡ τιμὴ τῆς ἀπαιλοτριώσεως. — Ἡ ἀγοραποικισμὸς καὶ ἡ ἀπαιλοτριώσεως. — Γεωργικὴ Τράπεζα καὶ ἡ ἑθνικὴ. — Ὁμογενεὶα καὶ μετοικητὴ. — Ἡ ἀνάγκη τῶν συντετακισμένων. — Ἡ κατάργησις τῆς ἀλληλεγγύης. — Ἡ ἀντίθεσις κατὰ τῆς ἀλληλεγγύης. — Αἱ ἀπαιτήσεις τῶν συντετακισμένων. — Ἀναγκαστικοὶ καὶ ἐμπορικὶ συντετακισμοί. — Κληροδοτοί. — Ἀπαιλοτριωτέα κτήματα. — Τὰ μοναστηριακά. — Μεγάλη εὐτεροκαλλιέργεια καὶ μικρὰ καλλιέργεια. — Αἱ γαῖαι παρὰ τὰς πόλεις. — Οἱ κλήροι. — Ἀναπαιλοτριωτέον κλήρον. — Ἀδιανέμητον. — Παραχώρησις τῆς ἐσοδείας πρὸς τῆς ἀπαιλοτριώσεως. — Ἡ μέριμνα διὰ τοὺς κτηνοτρόφους. — Τὸ ἐνταμιωσθέν. — Αἱ ἐπὶ τῶν κτηνοτρόφων προτεινόμεναι διατάξεις. — Ἐπίλογος. — Ὁ ἐμφυτευτικὸς νόμος.

Τὸ νέον νομοσχέδιον καὶ ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐφαρμογῆς. — Ἡ αἰτιολογικὴ ἐκθεσις τοῦ ὑποβληθέντος κατ' Ὀκτωβρίον τοῦ 1921 εἰς τὴν Ἐθνικοὺν συνέλευσιν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας κ. Τερτίπη νομοσχεδίου περὶ ἀγροτικῶν νόμων ἀρχίζει μὲ γλῶσσαν, ἡ ὁποία οὐδαμῶς ἀρμόζει εἰς κυβερνητικὸν ἐγγραφεὺς, καὶ δὴ ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸ Κοινοβούλιον, ἐνθυμίζει δὲ μᾶλλον ἀρθρογραφίαν κομματικῶν τύπου μὲ πομπολυγῶδη φρασολογίαν.

Καὶ ἡ ἐκδήλωσις μὲν στοιχειώδους σεβασμοῦ καὶ δικαιοσύνης εἰς τὰ ἀγροτικὰ ἔργον τῶν Φιλελευθέρων προέβητε κατέλληλον φυγικῇ διάθεσιν, τῆς ὁποίας ἐστέρητο δ. κ. Ὑπουργός, καὶ συνεπῶς οὐδὲ ἴχνος τοιαύτης ἐκδηλώσεως ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐκθεσίν του. Ἀλλ' ἡ αὐτοκλήτης πλέον πολεμικὴ αὐτοῦ ἀποτελεῖ τακτικὴν ἀπομακρυνομένην τῆς καλῆς κρίσεως. Προσέφυγε δὲ προφανῶς δ. κ. Ὑπουργός εἰς τὴν τοιαύτην τακτικὴν διὰ τὴν παραστήσῃ, ὅτι ἡ κειμένη ἀγροτικὴ νομοθεσία, πρὸς τοῦτο, ὡς λέγει, «ἐκ τῆς ἀναδιωσάσης Βουλῆς τῆς 31ης Μαΐου

*) Τὸ ἀρθρον τοῦτο, δημοσιεύσθαι ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἀγροτικὸς Νόμος καὶ τὸ νέον Νομοσχέδιον» κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1921 («Ἐλευθερος Τύπος» 23—30 Νοεμβρίου), ἀναδημοσιεύεται ἐνταῦθα μετὰ τινων προσθηκῶν καὶ ἐπισημειώσεων, γενομένων ἰδίᾳ διὰ τὴν ἐνημερότητα αὐτοῦ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ συζητηθέντος κατωτέρω κατὰ Ἰανουάριον 1922 ἐν Ἀθήναις Ἀ. Παναγιωτίου Ἀγροτικοῦ Συνεδρίου καὶ τῶν μετέπειτα Θεσσαλικῶν συνελεύσεων. Ἐν τῇ αἰ. ἀκολουθεῖ καὶ πρόσθετον κεφάλαιον περὶ τοῦ ἐμφυτευτικοῦ νόμου.

1915 υπό συνθήκας ἐκτάκτως ἀνωμάλους, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς δὲν ἀπασχόπει εἰς τὴν ὀριστικὴν λύσιν κτλ., ἀλλ' ὅτι ἡ Κυβέρνησις τότε ἐσκέπτετο «πῶς νὰ δαλεάσῃ καὶ ὑποκλέψῃ τὴν εὐνοίαν τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν κτλ.». Ὅτι συνεπῶς ἡ ἀγροτικὴ νομοθεσία ἦτο «ἀλυσιτελέ, ἀναφάρμοστον καὶ καταστρεπτικὸν διὰ τὴν γεωργικὴν τάξιν μέτρον· καὶ οὕτω κατασκευάζεται ἐντέχνως ὑπὸ τοῦ κ. Ἰπουργοῦ τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας δὲν ὀφείλεται τάχα εἰς ἀντιαγροτικὰς τάσεις τῆς Κυβερνήσεως. οὐδ' εἰς πίεσιν τῶν ἰδιοκτητῶν παρ' αὐτῇ, ἀλλ' εἰς τὸ ποῖον τοῦ νόμου, τὸν ὁποῖον καὶ καταργεῖ ὁλόκληρον, διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ ἐν τούτοις αὐτολεξεί, εἰς τὸ νομοσχέδιον τὸ μέγιστον μέρος τοῦ «συνανθυλεύματος» τούτου.

Ἄς ἀφήσωμεν τὰς τοιαύτας αἰτιολογίας τοῦ νομοσχεδίου, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ μεταβάλουν τὰ πράγματα, οὐδὲ νὰ μειώσουν τὴν πρὸς δαίαν μεταρρύθμισιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεβλήθη τὸ πρῶτον ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις καὶ τὴν ὁποίαν, καίτοι εὖρον νομοθετημένην καὶ ἐφαρμοζομένην αἱ διαδόχοι τῶν Φιλελευθέρων, δὲν εἶχον κἄν τὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐπωφεληθεῖν αὐτῆς καὶ νὰ ἐντεινοῦν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς, τροποποιούντες, ἔστω, αὐτὴν γοργῶς καὶ εὐλακρινῶς εἰς τινὰ σημεία κατὰ τὰς ἀντιλήψεις των.

Τὸ κήρυγμα τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἡ συνταγματικὴ διευκλύνσις αὐτῆς ἐγένετο τὸ πρῶτον τὸ 1911 ὑπὸ τῶν Φιλελευθέρων εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν οὐδὲν ἀκόμη κράτος εἶχε θέσει τὴν μεγάλην ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν ὑπὲρ τοιοῦτο γενικὸν πρόγραμμα ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἀπεναντίας δὲ μὲ πολλὴν διστακτικότητα ἐπρότάθησαν ἢ ἐλήφθησαν ἄλλαχού παρόμοια ριζικὰ μέτρα. Ἔνεκα τῶν θεωρουμένων συμφερόντων¹⁾. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου ἦτο τόσον ἀποτελεσματικὴ ἡ πίεσις τῶν γαιοκτημόνων, πληρεξουσίων καὶ μὴ τοιούτων, ἐπὶ τῆς μετानοεμβριανῆς Κυβερνήσεως, ὥστε νὰ στέρξῃ αὕτη ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1921 καὶ τὰ Διατάγματα ἀκόμη κτηρύξεως ἀπαλλοτριώσεως 150 καὶ πλέον κτημάτων ὑπὸ διαφόρους προτάσεις, χωρὶς νὰ ἐκδώσῃ διὰ τὴν Π. Ἑλλάδα νέα Διατάγματα πρὶν ἐκπνεύσῃ, ἢ νόμιμος προθεσμία, πρὸς τούτοις ν' ἀποσυνθέσῃ διὰ μεταθέσεων καὶ

1) Παρ' ἡμῖν εἶχον γίνει ἐκουσία ἀποκτήσεις ὑπὸ τοῦ Κράτους κτημάτων τινῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ παλαιότερον, καὶ παραχώρησις αὐτῶν εἰς τοὺς καλλιεργητάς των, οἷς καὶ εἰς πρόσφυγας (Στεφανοβίγκια, Ζάπκια, Μουφίτσια κτήματα).

ἀπολύσεων τὴν ἀρμοδίαν ὑπηρεσίαν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου καὶ νὰ παραλύσῃ τὰ δικαστήρια.¹⁾

Αἱ διαμαρτυρίαι τῶν χωρικῶν. (Ὡδὲ ἴσχυσαν νὰ συγκινήσουν τὴν Κυβέρνησιν ἐπανειλημμένοι διαμαρτυρίαι, συλλαλητήρια καὶ ψηφίσματα τῶν ἀγροτῶν. Οὕτω ἀπέδωκαν εἰς μάτην λ. χ. τὰ πρὸς αὐτὴν καὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν ψηφίσματα τῆς «Πανθεσσαλικῆς Ἀγροτικῆς Ἐνώσεως», ἥδη κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1921, διὰ τῶν ὁποίων διεκηρύσσεται, ὅτι «ὁ ἀγροτικὸς κόσμος ἀποκρούει ἀνενδότως οἰανδήποτε νέαν ἀντιβολήν ἢ παρέλκυσιν τῆς λύσεως τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. Ὅτι «ἀναιρέπονται καὶ καταπατοῦνται κεκτημένα τῶν ἀγροτῶν δικαίωματα», «διότι παρὰ πᾶν δικαίωμα ἐδόθη ἐντολή καὶ ἐπληθὺς τσιφλικιοῦχοι εἰς ὀργώματα ἐκδικασθέντων τσιφλικίων», «διότι ἐπληθύνθη ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀπὸ ἀνθρώπου μέτρου τῶν ἐξώσεων», «διότι ἀπὸ μηνῶν διεκότης πᾶσα ἐνέργεια τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ γραφείων ἐποικισμοῦ καὶ τῶν ἐπιτροπῶν ἀπαλλοτριώσεως», «διότι καίτοι ὁ νόμος περὶ κολλιγικῆς ἐσοδείας ἐπέτρεπε παράτασιν τῆς προθεσμίας μέχρι τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1921 δι' ὑποβολὴν αἰτήσεων ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἐζητήθη τοῦτο, τὸ ὑπουργεῖον ἀπήντησεν ἀρνητικῶς», τέλος, ὡς ἐξηκολούθει τὸ ψήφισμα, «διότι καθημερινῶς καὶ πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν καὶ ἀγανάκτησιν ὁλοκλήρου τοῦ ἀγροτικοῦ κόσμου δημιοιοῦνται ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου διατάγματα ἀνακαλοῦντα προγενέστερα τοιαῦτα, διὰ τῶν ὁποίων εἶχον κηρυχθῇ ἀπαλλοτριωτικὰ διάφορα τσιφλίκια ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ λοιπῇ Ἑλλάδι.»²⁾

Ἀτελεσφόρητον ὑπῆρξε καὶ τὸ ἀπὸ 7 Φεβρουαρίου 1921 ψήφισμα τῆς «Ἐνώσεως τῶν συνεταιρισμῶν γεωργικῆς ἀποκαταστάσεως καλλιεργητῶν Ἀττικοβοιωτίας», τὸ ὁποῖον ἐδροντοφώνησεν, ὅτι «οἱ ἀγρόται ἐκφράζουν ὀδυνηρὰν ἐκπληξιν καὶ διαμαρτύρονται πάσῃ δυνάμει. Ὡς οὖν τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα τίθεται ἐπὶ τάπητος, ἐνῶ τοῦτο εἶχεν ἤδη τελεσφόρως ρυθμισθῇ ὑπὸ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου καὶ τοῦ ἐμφυτευτικοῦ».

1) Ὁ κ. Τερτίις, ὁ τρίτος μετανοεμβριανὸς Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας, εὐχεθεὶς ἀνίσχυρος ἐν τῷ μέσῳ ἀντιαγροτικοῦ περιβάλλοντος, ὡμολόγησεν ἐν τέλει καὶ κατήγγειλε τὴν ἀντιδράσιν τῶν ἰδιοκτητῶν διὰ συνεντεύξεώς του (πρὸς «Παναλλήνιον» ἐφημερίδα Ἀθηνῶν, 12 Ἰανουαρίου 1922).

2) Καὶ αἱ τελευταῖαι (Φεβρ. 1922) συγκροτηθεῖσαι ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τῆς «Πανθεσσαλικῆς» συνελέουσιν τῶν ἀγροτῶν διατάκωσαν μεταξὺ ἄλλων καὶ διαμαρτυρίαν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν «διὰ τὰς ἐξώσεις καὶ τὰ ἄλλα πλεονεκτικὰ μέτρα, ὅτινα λαμβάνονται κατὰ τὴν κολλήγειον». Καὶ εἰς νεώτερα ὑπομνήματα τῆς «Πανθεσσαλικῆς», ὑποβληθέντα εἰς τὴν Κυβέρνησιν, τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῆς Γεωργίας κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον 1922 καὶ δι' ἐκκλήσεως πρὸς τὴν κοινωνίαν διὰ τοῦ τύπου (18 Ἀπριλίου 1922) τονίζεται, ὅτι

Χαρακτηριστική τέλος είναι και η σκληρά, εγκατάλειψις των Κανονισμών και άλλων εποικών προσφύγων εν Μακεδονίᾳ, όφειλομένη εν πολλοῖς εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἀξιώσεων τῶν Ὀθωμανῶν τοιφλικιοῦχων.

Ἐπιπολούθησαν ἐπανεπιλημμένοι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως ὑπουργικαὶ ὑποσχέσεις περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου ὡς καὶ μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ, ἀλλ' αὐταὶ διεφεύθησαν ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Ἡ ἀγροτικὴ τέλος ἐξέγερσις καὶ κατάληψις κτημάτων τινῶν ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τὸ παρελθόν θέρους ἐπροκάλεσε νέας δαφιλὰς ὑποσχέσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀπέληξαν μέχρι σήμερον εἰς ἐμπρακτον καὶ οὐσιαστικὸν μέτρον, εἰς τὴν ἐπίσπευσιν δηλαδὴ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς καίμενης νομοθεσίας, ἀλλ' εἰς τὴν ὁποδολὴν ἀπλῶς τοῦ προκαιμένου νομοσχεδίου, ἐκκρεμοὺς ἤδη ἐπὶ ἐπτάμηνον, ἐνῶ ἐπὶ 1 1/2 μέχρι σήμερον ἔτος ἡ Ἑθνοσυνέλευσις ἐφήφησε σωρεῖαν ὅλην νομοσχεδίων, ἱκανοποιούντων κατὰ τὸ πλεῖστον πᾶσαν κομματικὴν ἀπαίτησιν. ¹⁾

Ἡ ἐξέλεξις τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας. Καὶ αὐτὴ ἄλλως τε ἢ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων προέβη εἰς ἐπανεπιλημμένας βελτιώσεις τοῦ ἀρχικοῦ νόμου, πολὺ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ὁποίου παρεσκευάσθη τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτρίωσιν, διαφυλαχθείσης τῆς ὑφισταμένης πραγματικῆς καταστάσεως, διὰ νομοθετικῶν μέτρων κατὰ τῆς μεταβολῆς τῶν κολλητικῶν σχέσεων, κατὰ τῶν ἐξώσεων τῶν καλλιεργητῶν καὶ καθ' ὠρισμένων ἐκουσίων ἐκποιήσεων τῶν κτημάτων. ²⁾ Θεοσιῦσις ὁ ἀγροτικὸς νόμος τὸ πρῶτον ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 1917 τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Μιχαλακοπούλου, ἐπεξετάθη βελτιωμένος εἰς ὅλον τὸ Κράτος κατόπιν διὰ τοῦ νόμου 1072 τοῦ 1917. Ἐτροποποιήθη τῇ 1919 διὰ τοῦ νόμου 1686, τέλος ἀνεχωρεύθη, ἐπὶ τὰ βελτίω διὰ τοῦ νόμου 2052 τῆς 27 Ὀκτωβρίου 1920 ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκ τῆς

ἠθετήθησαν αἱ ἐκλογικαὶ ὑποσχέσεις τῆς «Ἠνωμένης», συνεπεία τῶν ὁποίων ἔλαβεν αὕτη ἀγροτικὰς ψήφους, διὲ ἀνεστάλη ἡ ἀγροτικὴ νομοθεσία χωρὶς νὰ ληφθῇ ἄλλο μέτρον. ἐκφορίζεται ἐντόνως ἡ δυσφορία τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, χαρακτηρίζεται ὡς «ἀσύμφωνον πρὸς τὰ ἀγροτικὰ δίκαια» τὸ ὑποβληθὲν νομοσχέδιον τοῦ κ. Τερζιῆ καὶ ζητεῖται ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀνασταλείσης νομοθεσίας τῶν Φιλελευθέρων μέχρι τῆς βελτιώσεως αὐτῆς ἐπὶ τὸ ρεζικώτερον ἀκόμη ἐπαναλαμβάνονται δὲ τὰ αἰτήματα τῶν Θεσσαλικῶν συνελύσεων (πβλ. κατ. σελ. 90)

1) Πρὸς. περὶ τοῦ ἐμπαγμοῦ τούτου τῶν ἀγροτῶν ἡμετέρον ἀρθρον εἰς ἐφημερίδα «Ἐλευθέρον Βῆμα» Ἀθηνῶν τῆς 22 Ἀπριλίου 1922.

2) Νόμος ΓΩΝΣ (1911), δι' οὗ αἱ ἐξώσεις κολλήγων ὑπεχθόθησαν εἰς τὴν τακτικὴν διαδιωσίαν, νόμος 138 (1914), δι' οὗ ἀνεστάλησαν αἱ ἐκτελέσεις καὶ ἐξώσεις κατὰ κολλήγων ἢ παρακαντάδων καὶ ἀπηγορεύθη ἡ μεταβολὴ τῶν καλλιεργητικῶν σχέσεων, νόμοι 670, 760 καὶ 2621 (ἀρθρον 18) τροποποιήσαντες καὶ παρατείναντες τὰς διατάξεις ταύτας μέχρι σήμερον, τέλος νόμοι 341 (1914), ΔΡΑΔ' (ἀρθρον 14), 924 (1917) καὶ 1650 (1919) περὶ ἀπαγορεύσεως δικαιοπραγιῶν ἐπὶ ἀγροτικῶν ἀκινήτων ἀνευ ἐιδικῆς ἀδείας.

ἐφαρμογῆς κυρίως παρατηρήσεων τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ἐπουργοῦ κ. Καραντάρη, ὅστις ἐνέτεινε δραστηρίως τὴν ἐφαρμογὴν. Ἀλλὰ καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος νόμος συνεπληρώθη εἰς τινὰ σημεῖα διὰ τοῦ νόμου 2189 (1920), τοῦ διακανονίσαντος τὸ ἐμφυτευτικὸν ζήτημα, ὡς καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ νόμου 2521 (1921) περὶ τῆς παραχωρήσεως τῆς κολλιγικῆς ἐσοδείας. Διὰ τὸν ἐξαναγκασμὸν τοῦ ἰδιοκτῆτου εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποχρεώσεώς του πρὸς ἐπισκευὴν τῶν κολλιγικῶν οἰκιῶν ἐπρονόησεν εἰδικὸς νόμος 2106 (1920). Περὶ τῆς μερίμνης τέλος διὰ τὴν πιστωτικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀποκαθισταμένων θά ἴδωμεν κατωτέρω. Ἐκπεύγει ἐξ ἄλλου τῶν ὁρίων τῆς παρούσης μελέτης ὁ ἐποικισμὸς εἰς τὰς νέας χώρας, τὸν ὅποιον διέπει μακρὰ νομοθεσία. Ἐπίσης καὶ ἡ μέριμνα διὰ τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα τῆς Κερκύρας (νόμοι ΔΝΚ' τοῦ 1912, 423 τοῦ 1914 καὶ 1748 τοῦ 1918 περὶ ἀπαλλαγῆς τῶν κτημάτων ἀπὸ διηνεκῆ, δάρη).

Ἀλλεπάλληλοι τροποποιήσεις χαρακτηρίζουν τὰς ἀγροτικὰς νομοθεσίας καὶ εἰς ἄλλας χώρας, λ. χ. ἐν Ρουμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ, μαρτυροῦσαι τὴν ζωτικότητα τῆς ἐξελέξεως καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς προσαρμογῆς εἰς τὰς ποικίλας συνθήκας, αἵτινες ἀνακύπτουν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν καὶ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ προβλέπωνται ἀλανθᾶτως ἐν ὕλαις λεπτομερεσίαις καὶ ἀπὸ τὸν τελειότερον νομοθέτην. Ἀναμφιδόλως λοιπὸν θά ὑπελείπετο καὶ εἰς τὴν παρούσαν ἡ ἄλλην εἰανδήποτε Κυβέρνησιν σημαντικὸν στάδιον καινοτομιῶν, ἀρκεῖ νὰ ἐνεπνέετο πρὸ παντός αὕτη εὐκρινῶς ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως.

Ἡ ἐκ τῆς ἀναστολῆς ζημεία δυστυχῶς δὲ ἡ ἀσύγγνωστος ἐκκρεμότης, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1920 ἀποτελεῖ ἀπώλειαν πολυτίμου χρόνου. Ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀπέδοσιν κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων ἐνὸς ἀστικοῦ Κράτους πρὸς τοὺς ἐργάτας τῆς γῆς, εἰς ἐποχὴν μάλιστα ἐντεινομένου κοινωνικοῦ ἀναδρασμοῦ καθ' ὅλον τὸν κόσμον. Ὅχι μόνον διὰ τὴν συγκράτησιν τῶν καλλιεργητῶν εἰς τὸ πατριὸν ἔδαφος, μεταβαλλόμενον εἰς ἰδιοκτησίαν των. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπείγουσαν ἔντασιν τῆς γεωργικῆς μας παραγωγῆς πρὸς βαθμιαίαν οἰκονομικὴν μας ἀνόρθωσιν. Ἐντασιν, ἡ ὁποία θά ἐπέλθῃ ἐκ μέρους μὲν τῶν καλλιεργητῶν, ὅταν οὗτοι καλλιεργοὺν ἀπεκλειστικῶς δι' ἴδιον συμφέρον ἐπὶ ἰδιοκτητοῦ των ἔδαφους, μετατρεπομένης τῆς μεγάλῃς ἰδιοκτησίας μὲ τὴν ὑπάρχουσαν τώρα κατὰ τὰ 95 %, κολλιγικὴν μικρὰν καλλιέργειαν ¹⁾ εἰς μικρὰν ἰδιοκτη-

1) Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Γεωργίας κ. Χασιώτη.

σίαν μὲ μικράν αὐτοκαλλιέργειαν, ἐνισχυομένην διὰ τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἐκ μέρους δὲ πολλῶν ἐκ τῶν σημερινῶν ἢ μελλόντων δραστηριοτέρων μεγαλοκτημόνων θὰ ἐπέλθῃ ἡ ἔντασις τῆς παραγωγῆς δταν, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν γεωργῶν, οὐδεὶς κίνδυνος ἀπαλλοτριώσεως θὰ βαρύνῃ ἐπὶ τῆς ὑποῖφιθθησομένης εἰς τοὺς ἰδιοκτητὰς γῆς. Ἡ γῆ δ' αὖτε εἶνε ἱκανή, σήμερον, λόγῳ τῆς περισσεύας τῆς, νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μέσση καὶ μεγάλην ἰδιοκτησίαν, εἰς πολλὰς περιφερείας, ἰδίᾳ εἰς τὰς νέας χώρας. Ἐνθα θὰ δυνήθῃ ν' ἀναπτυχθῇ ἡ μεγάλη καλλιέργεια, μέχρις οὗτο ὑποχωρήσῃ καὶ αὕτη, εἰς ἀπώτερον μέλλον, εἰς τὴν παραγωγικωτέραν μικράν καλλιέργειαν, πυκνουμένου τοῦ πληθυσμοῦ. Χάρις δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην μεγάλων γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰς περισσευούσας γαίας, ὁ ἀγροτικὸς νόμος παρέχει τὴν εὐχέριαν παραχωρήσεως γαιῶν εἰς τὰς νέας χώρας εἰς τοὺς ἀπαλλοτριωμένους ἰδιοκτητὰς ἀντὶ τῆς ἀποζημιώσεως.

Ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς ἐμφερουμένη ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων ἐπέσπευδε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου, δημιουργήσασα πρὸς τοῦτο ὑποδειγματικὴν τοπογραφικὴν ὑπηρεσίαν καὶ συγκεντρώσασα ὅλους σχεδὸν τοὺς γεωπόνους εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ἀπαλλοτριώσεως. Καὶ ἡ ἀπαλλοτριώσις ἐβαίνει γοργῶς, εἰς τρόπον ὥστε ὁ τότε Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας κ. Καφαντάρης νὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ δηλώσῃ πανηγυρικῶς καὶ κατὰ τὴν περιοδείαν του ἐν Θεσσαλίᾳ τῇ 1919 καὶ κατόπιν, ἰδίᾳ διὰ τῆς κατηγορηματικῆς ἐγκυκλίου τῆς 26 Μαΐου 1920, ὅτι «ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου εἰς Θεσσαλίαν εἰσηλθεν ἤδη εἰς τὸ τελευταῖόν της στάδιον, ὅτι ἐντὸς τῶν θερινῶν μηνῶν θὰ συμπληρωθῇ καὶ ἐπὶ τῶν ὑπολειπομένων Θεσσαλικῶν κτημάτων καὶ ὅτι μέχρι τῶν μέσων τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Ἀπριλίου (1921) θὰ ἔχῃ συμπληρωθῇ καθ' ὅλοκληρίαν ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ Θεσσαλίας». Καὶ ἐξηκολούθει εἰς τὴν ἐγκύκλιον ταύτην ὁ Ὑπουργός: «Ὅφειλόμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ πρόνοια τῆς Κυβερνήσεως διὰ νὰ δοθῇ τὸ ταχύτερον τέρμα εἰς τὴν ἐκκρεμότητα τῶν κτηματικῶν ἐν Θεσσαλίᾳ σχέσεων φθάνει παραιτέρω. Ἐλαβε δηλαδὴ ἡ Κυβέρνησις ὑπ' ὄψιν τῆς καὶ τὴν περίπτωσιν ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕνεκα ἀνυπερβλήτων ἐμποδίων δὲν καταστῇ δυνατὴ μέχρι τῆς ἐσοδείας τοῦ ἐρχομέ-

(«Ἡ Γεωργία ἐν Ἑλλάδι», 1921) ἐπὶ 8 χιλ. περίπου χωρίων καὶ κοινοτήτων ὑπάρχουν 1500 μεγάλα ἀγροτήματα (πλὴν τῆς Θράκης) ἐκτάσεως 5,000 ἕως 30,000 στρεμμάτων, 69 δὲ ἕως 70 μόνον ἔχουν μεγάλην αὐτοκαλλιέργειαν, κυρίως σιτηρῶν, ἡ μεγάλη δὲ αὕτη καλλιέργεια παράγει μόνον 4% ἕως 5% ἐκ τῆς ὅλης σιτοπαραγωγῆς.

νου ἔτους ἢ πραγματοποιήσις τῶν προβλέψεων αὐτῆς. Καὶ εἶνε ἀποφασισμένη ἀμετακλήτως ἡ Κυβέρνησις νὰ λάβῃ ἐγκαίρως πρόνοιαν νομοθετικὴν, δυνάμει τῆς ὁποίας θὰ ἐπιτρέπεται ὅσον ἀφορᾷ τὰς κολλιγικὰς καλλιεργουμένας γαίας ἐν Θεσσαλίᾳ ἢ παραχώρησις τῆς ἐσοδείας εἰς τοὺς κολλίγους κλπ. Καὶ πράγματι ἡ Κυβέρνησις ἐπροκάλεσε κατόπιν τῆς ψήφισιν τοῦ νόμου 2521 «περὶ παραχωρήσεως τῆς κολλιγικῆς ἐσοδείας», ὅπως ἐνδεχομένως τὸν ἐφαρμόσῃ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Μετανομοθεριανὰ οἰκονομικὰ συνέπεται. Πρὶν ἐξετάσωμεν τὰς εὐσιώδεις κεινοτομίας τοῦ νομοσχεδίου, πρέπει νὰ μὴ μᾶς διαφύγῃ ἐν γενικώτερον ζήτημα. Ἡ προϊοῦσα πτώσις τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματός μας, τὸ ὅποιον κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐφαρμογῆς τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας ἦτο ἐφάμιλλον περιπου πρὸς τὰ ὑγιέστερα ξένα νομίσματα. Ἀνώτερον δὲ αὐτοῦ τοῦ γαλλικοῦ, ἐπιφέρει μεταβολὴν τῶν οἰκονομικῶν ὅρων διὰ τε τοὺς ἀγρότας καὶ τοὺς ἰδιοκτῆτας.

Οἱ μὲν ἀγρόται, ὅπως προμηθευθῶσι τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐφόδια καὶ ἄλλα εἶδη συντηρήσεως καὶ καλλιεργείας, εἰς τὰς σημερινὰς ὑψηλὰς τιμὰς, θὰ χρεωθοῦν διὰ μεγάλων δανείων, τὰ ἔποια, ὅπου μὲ τὰ δάνεια διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ τιμήματος τῆς γῆς, θ' ἀποτελοῦν βάρος, μὴ εὐρισκόμενον πάντοτε ἐν ἀναλογία πρὸς τὴν ἐκ τῆς ὑπερτιμήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων αὕξησιν τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀγροτῶν. Ὅταν δὲ βρεθῇ ἄλλο, ὅς ἐλπίσωμεν, τὸ νόμισμά μας θὰ τείνῃ νὰ ἐξυγιανθῇ, συνεπιφέρων βαθμιαίαν ἐλάττωσιν τῆς τιμῆς τῶν διαφόρων εἰδῶν, οἱ ἀγρόται θὰ εὐρίσκωνται βεβαρημένοι μὲ τὰ ὑψηλὰ πρὸς τοῦ ὑποτιμημένου χρήματος, τὰ ὅποια θὰ εἶνε ὑποχρεωμένοι ν' ἀποδώσουν μὲ ὑγιᾶς νόμισμα τῆς αὐτῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας.

Ἐξ ἄλλου ὁ καθορισμὸς προπολεμικῆς τιμῆς τῆς γῆς μὲ σημερινὸν ἐξυγαινωμένον χρήμα καθιστᾷ προφανῶς ἐντονωτέρας τὰς διαμαρτυρίας τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ τὴν ἀντίδρασιν αὐτῶν κατὰ τοῦ νόμου. Εἴτε μετρητὰ λάβουν οὗτοι, εἴτε ὁμολογίας, τὰς ὁποίας μάλιστα δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ ἐκποιήσουν εὐκόλως εἰς τὸ ἄρτιον, θὰ ὑποστῶσι τὰς συνεπείας τῆς ἐκπτώσεως τοῦ νομίσματος.

Εἶνε καταφανές, ὅτι αἱ συνυφασμέναι μὲ τὴν ὅλην μετανομοθεριανὴν κατάστασιν συνῆλθαι αὐταὶ εἶνε ἐκτάκτως δυσμενεῖς διὰ τὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν.

Ἡ τιμὴ τῆς ἀπαλλοτριώσεως. Κατὰ τὸν ἰσχύοντα νόμον 2052 (ἄρθρον 19) ἡ ἀποζημίωσις τοῦ ἰδιοκτῆτου «προσδιορίζεται ἐπὶ τῇ βάσει παντὸς στοιχείου ἐκτιμῆσεως (λ.χ. τιμὴ πωλήσεως ἢ ἐνοικίου τοῦ κτήματος ἢ κλησιοχώρων ἄλλων ὁμοίων κτημάτων, καθαρὰ πρὸς τοὺς, ἐνερ-

γῆθεισα ἐκτιμήσεις περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους ὑπὸ ἐμπειροτεχνῶν κλπ.).» «Ἐπ' οὗθεν ὁμως λόγῳ ἡ ἀποζημίωσις δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ εἰκοσαπλάσιον τῆς ἐτησίας καθαρᾶς προσόδου . . .»

Ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τούτου ἐν τῇ ἐκτιμήσει, ὡς καὶ εἰ κανόνες ἐν γένει αὐτῆς, ἐτέθησαν, ὡς ἀνέφεραν ἡ τότε αἰτιολογικῇ ἐκθέσει, ὅπως οὗτοι «προλαμβάνουν τὰς ἀνισότητας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἴδυναντε νὰ προκύβουν ἀπὸ τὴν διάφορον ἀντίληψιν τῶν κατὰ τόπους δικαστικῶν ἀρχῶν, συμβιβάζουν δὲ ταυτοχρόνως τὰ δίκαια τῶν γαιοκτημόνων πρὸς τὴν ἀνάγκην τοῦ σχηματισμοῦ βιωσίμου μικροῦ εἰσοκτεχίας». Ὡς κατὰ τὴν εἰσάγεσιν ταύτην, ἡ κεφαλοποίησης τῆς καθαρᾶς προσόδου γίνεται μὲ τιμὴν οὐχὶ κατωτέραν τῶν 50% (τοῦ εἰθισμένου δηλ. παρ' ἡμῶν μικροτέρου ἐπιτοκίου ἀποδόσεως προκειμένου περὶ γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων), ὁπότε τὸ τίμημα δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ εἰκοσαπλάσιον τῆς ἐτησίας προσόδου. Ἀλλ' ἐὰν εἰς ὁρισμένας περιφερείας καὶ κτήματα ἡ παραγωγικότης καὶ ἡ ἀσφάλεια τῆς τοποθετήσεως ὑστερῇ, τὸ ποσοστὸν θὰ εἶνε κατ' ἀνάγκην ἀνώτερον τῶν 50%, ὁπότε τὸ τίμημα θὰ εἶνε μικρότερον τοῦ εἰκοσαπλασίου.

Τὸ νομοσχέδιον ἐν ἀρθρῳ 22, ἀντιγράφον κατὰ λέξιν τὸ εἰρημένον ἐδάφειον τοῦ καίμενου νόμου ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἀποζημιώσεως ἐπὶ τῇ βάσει παντὸς στοιχείου ἐκτιμήσεως, καινοτομαί εἰς τὸ δευτέρον ἐδάφειον διὰ νὰ περιπέσῃ εἰς ἀντινομίαν πρὸς τὸ πρῶτον. Διότι ἀναφέρει, ὅτι ἡ «ἀποζημίωσις ὀρίζεται εἰς τὸ εἰκοσαπλάσιον τῆς ἐτησίας καθαρᾶς προσόδου». Ἀρα ὅχι πλέον καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τιμῆς πωλήσεως καὶ ἄλλων στοιχείων ἐκτιμήσεως, καίτοι ἡ καθαρὰ πρόσοδος τοῦ ἰδιοκτῆτου πρέπει νὰ εἶνε ἐπικυρικὴ βάσις, διότι ἐνίοτε κτήματα τῆς αὐτῆς ἐκμεταλλεύσεως, ποιότητος καὶ ἀξίας ἀποφέρουν μείζονα ἢ ἐλάσσονα πρόσοδον ἀναλόγως τῆς πίεσεως ἢ μὴ τοῦ ἰδιοκτῆτου ἢ ἐνοικιαστοῦ ἐπὶ τῶν χωρικῶν.

Διὰ τῆς καινοτομίας αὐτῆς καταργεῖται ἡ ὀρθοτάτη ἐλαστικότης τοῦ συντελεστοῦ τῆς κεφαλοποιήσεως, ποικίλλοντος μέχρι τοῦ 20πλάσιου ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν, διὰ νὰ ὁρισθῇ εἰς ἐνιαῖος συντελεστὴς καὶ ἐν τῷ ἀνώτατον ὅριον τοῦ ἀναγραφομένου εἰς τὸν κρατούντα νόμον. Συνεπῶς ἐπιφέρει αὐξήσιν τῆς τιμῆς τῆς ἀπαλλοτριώσεως.

Ἀλλὰ, παρὰ τὰς προεκλογικὰς ἐπαγγέλλας τῶν «ἠνωμένων» ὑποψηφίων περὶ ἐλαττώσεως τῆς τιμῆς, τὸ νομοσχέδιον προκαίνει καὶ εἰς περὶ ἄν τινα ἄλλην ἀκρότη ἐπαύξησιν αὐτῆς.

Ἡ προπολεμικὴ τιμὴ. Ὁ ἀγροτικὸς νόμος (ἀριθ. 19) ὥρισεν, ὅτι ἐν τῇ ἐκτιμήσει δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν «ἡ τυχὲν ἐπαλθοῦσα ἐννεκα

τῆς συνδρομῆς ἀνυπόθετων περιστάσεων παροδικῇ ὑπερτίμησιν ἢ ὑποτίμησιν τοῦ ἀκινήτου. Εἰς τὸν κανόνα τοῦτον περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἐκ τοῦ παγκοσμίου πολέμου προελθούσα ὑπερτίμησις, ὀρίζομένης τῆς ἀποζημιώσεως ἐπὶ τῇ βῆσει τῆς προπολεμικῆς τῶν κτημάτων ἀξίας. μετὰ προσαυξήσεως αὐτῆς, δυναμένης ν' ἀνέλθῃ μέχρι 30 ο.ο. Διὰ τῆς διατάξεως δηλαδὴ ταύτης ρυθμίζεται ἡ ἐκτίμησις ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν οικονομικῶν κανόνων. Ἡ παροδικῇ ὑπερτίμησις τῶν γεωργικῶν προϊόντων, καὶ συνεπῶς τῆς προσόδου τῆς γῆς, ἔνεκα ἐκτάκτων γεγονότων, εἰα ἡ ἐκ τοῦ πολέμου ἐλλειπῆς καὶ δαπανηρὰ παγκόσμιος συγκοινωνία, ἡ μεγαλύτερα λόγῳ τῆς ἐπιστρατεύσεως κατανάλωσις τροφίμων καὶ σπατάλη αὐτῶν, ἡ ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς, δὲν ἐπιφέρει ἀνάλογον ἐπαύξησιν τῆς τιμῆς τῆς γῆς, διότι οἱ ἐπὶ τῇ βῆσει τοιαύτης ὑπερτιμῆσεως ἀγοραστὰς θὰ ἐκινδύνουν, παρερχομένων τῶν ἐκτάκτων περιστατικῶν. νὰ ὑποστοῦν σημαντικὴν ζημίαν. Οὕτω λ.χ. ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1919 ἐπὶ ὑπερδιπλασιασμοῦ τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἡ τιμὴ τῶν ἐκουσίως πωλήσεων τῶν κτημάτων ἠυξήθη μόλις κατὰ τὸ 1)4 περίπου, δηλαδὴ 25 ο.ο. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ ἄλλως τε, καθ' ὃ τὴν παροδικὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματος δὲν παρακολουθεῖ ἀνάλογος ὑπερτίμησις τοῦ πράγματος, ἐξ οὗ πηγάζει ἡ πρόσοδος δύναται νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς καὶ ἐπὶ ἄλλων κινήτων ἢ ἀκινήτων ἀξιών. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ, ὅτι ἡ προσωρινότης τῆς ὑπερτιμῆσεως ἤθελε μονιμοποιηθῇ ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἡ κοινωνικὴ ἀνάγκη πρὸς σχηματισμὸν βιωσίμου μικροῦδιοκτησίας εἶνε τοιαύτη, ὥστε θὰ ἐδικαιολογεῖ φορολογίαν τῆς μεγάλης ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ περὶ ἰδιοκτησίας ἀρθροῦ 17 τοῦ Συντάγματος, διὰ τὴν αὐτόματον ὑπερτίμησιν, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀποζημιώσεως ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς φορολογίας αὐτῆς. Κατὰ τοσοῦτο δὲ μάλλον, καθ' ὅσον ἐκ τοῦ εἰσαγωγικοῦ δασμοῦ τοῦ σίτου ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ἐκ τῆς ἐκτάκτου ὑπερτιμῆσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὐκ ὀλίγον ἔχει ὠφελήθῃ ἡ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία ἀναλώμασι δλου τοῦ πληθυσμοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ μεταρρυθμίσεως τοῦ περὶ ἰδιοκτησίας ἀρθροῦ τοῦ Συντάγματος θὰ ἠδύνατο γενναϊότερον νὰ ὀρισθῇ, διὰ τοὺς ἐξαιρετικὰς κοινωνικοὺς λόγους τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν, ἡ μειωμένη ἀποζημιώσις. Ἐν Σερδίᾳ καὶ ἀλ-λαχοῦ ἐθεσπόθη, τελευταῖον τοῦτο, πληροφоруμα, τὸ δὲ νέον Σύνταγμα τῆς Γερμανικῆς Δημοκρατίας, ἡ ὁποία εἶνε ἀστική καὶ ὄχι σοσιαλιστική, ἐπιτρέπει κατ' ἐξαίρεσιν καὶ τὴν ἀνεῦ ἀποζημιώσεως ἀπαλλοτριώσιν (ἀρθρ. 153), οὐδ' ἀπαιτεῖ τὴν προηγουμένην καταβολὴν αὐτῆς.

Ὅρθως λοιπὸν ὁ ἀγροτικὸς νόμος λαμβάνει ὅπ' ὅσιν, ἐπὶ τῇ βῆσει.

του ειρημένου οικονομικού κανόνος, μόνον την φυσιολογικὴν ὑπερτίμωσιν τῆς γῆς, ἢ ὅποια θεωρεῖται ὀριστικῶς ἐπερχομένη διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου, ἀσχέτως πρὸς ἔκτακτα γεγονότα, ἀναγράφας καὶ τὸ μέγιστον ὄριον αὐτῆς, μέχρι τοῦ ὁποίου δύναται νὰ ποικίλλῃ ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν.

Τῆς ἐπαυξήσεως ἤδη ταύτης τὸ νομοσχέδιον τάσσει καὶ κατώτατον ὄριον, ἧτοι 15 ο/ο (ἕως 30 ο/ο), ἀποκλείον οὕτω τὴν κατὰ τὸν ἰσχύοντα νόμον δυνατόν χαμηλοτέραν ἐκτίμωσιν.

Περαιτέρω ὁ ἀγροτικὸς νόμος, πρὸς ἄρσιν ἀμφιβολιῶν, κανονίζει καὶ τὴν ἐννοίαν τῆς προπολεμικῆς ἀξίας, ὀρίζων αὐτὴν ὡς τὸν μέσον ὅρον « τῶν τιμῶν τῆς μέχρι τοῦ 1914 πενταετίας, πλην τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου, ἐνθα λογίζεται ἡ μέχρι τοῦ 1912 πενταετία », διότι ἐκτετε ἀρχίζουν αἱ ἔκτακτοι περιστάσεις τῆς ἀνατιμήσεως. Τὸ νομοσχέδιον, ἐπαναλαμβάνον τὴν διάταξιν ταύτην, εἰσάγει διὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον τὸ ἔτος 1914, προφανῶς χάριν τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν ὀθωμανῶν ἰδιοκτητῶν τῶν περιφερειῶν τούτων.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλην διάταξιν, ἔχουσιν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς τιμῆς, παραλείπει τὸ νομοσχέδιον. Ὅτι δηλαδὴ « ἡ ἐπαύξησις ἢ ὀφειλομένη εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν κεφαλαίων ἐκμεταλλεύσεως ἐπέκεινα τοῦ ποσοῦ τοῦ διατιθεμένου συνήθως εἰς ὁμοίας γεωργικὰς ἐκμεταλλεύσεις τῶν χωρικῶν, ἐκπίπτει πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς κεφαλοποιουμένης προσόδου ». Ἐπαναλαμβάνει δὲ μόνον τὸ ἐδάφειον, καθ' ὃ « πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς ὀφειλομένης ἀποζημιώσεως λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ κτήματος γενόμεναι μετὰ τὸ ἔτος 1914 ὠφέλιμοι δαπάναι πρὸς κατασκευὴν μονίμων ἐν αὐτῷ ἔργων ».

Αἱ ἐπὶ τῆς τιμῆς ἀνωτέρω κκινετομίαι, ἐνῷ δὲν ἀντιμετωπίζουν τὸ οικονομικὸν πρόβλημα ἐκ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ νομίσματός μας, εἶνε δυσμενέστεραι διὰ τοὺς ἀγρότας, καθιστῶσαι ὀλιγώτερον ἐλαστικούς καὶ εὐπροσαρμόστους εἰς τὰς καθ' ἑκαστον περιπτώσεις τοὺς κανόνας τῆς ἐκτιμήσεως καὶ διὰ τὸ μέλλον.

Ἡ πληρωμαὴ τῆς ἀποζημιώσεως. Οἱ ἀγρόται ἐνθά ἦσαν εἰς θέσιν νὰ πληρώσουν ἀμέσως ὁλόκληρον τὴν ἀποζημιώσιν τοῦ ἰδιοκτήτου. Διὸ ὠρίσθη ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι αὕτη θὰ καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ μεσολαβοῦντος Κράτους, καὶ δὴ κατὰ τὸ πλεῖστον δι' ἐλδικῶν ὁμολογιῶν μὲ τόκον 6 ο/ο, ἐν μέρει δὲ καὶ διὰ μετρητῶν, τὰ ὅποια κατὰ τὸ ἀρθρον 21 οἱ καλλιεργηταὶ εἶδει νὰ καταβάλλουν ἀμέσως διὰ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν κυρίως τοῦ τυχόν θιγομένου τελευταίου τρίτου τοῦ κτήματος καὶ διὰ τὴν ὑφηρετημένην ἐσοδείαν, κατ' ἐξαίρεσιν τῆς εὐχερείας τῆς χρεωλυτικῆς ὑπ'

αὐτῶν πρὸς τὸ Δημόσιον ἀποδόσεως ἐντὸς τριακονταετίας. Ἀλλὰ διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν καλλιεργητῶν εὐρίσκοντο ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἄμεσον ταύτην καταβολήν, ἐλήφθη πρόνοια ὥπως παρέχωνται τῇ ἐγγυήσει τοῦ Κράτους ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίτης, προσωρινῶς μέχρι τῆς συστάσεως Γεωργικῆς Τραπεζίτης. Δάνεια εἰς αὐτοὺς διὰ τὴν τριαύτην πληρωμὴν. Τοῦτο δὲ ἐγένετο διὰ τοῦ νόμου 2522, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπίσης ἐλαμβάνετο ἰδιαιτέρα μέριμνα πρὸς ἔντασιν τῆς γεωργικῆς πίστεως τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίτης εἰς δάνεια καλλιεργητικὰ καὶ δάνεια γεωργικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ βελτιώσεων πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν καλλιεργητῶν.

Τοιοῦτοτρόπως ἐπατυγχάνετο ἀφ' ἐνὸς μερικὴ ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν εἰσπραξις τῆς ἀποζημιώσεως τοῖς μετρηταῖς, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ ἐπίσπευσις τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους ὑπὸ τῶν δυναμένων καλλιεργητῶν.

Γεωργικὴ Τράπεζα καὶ ἡ Ἐθνικὴ. Σημειωτέον ὅτι, πρὸς ἐνιαύσαν διαχείρισιν ὅλων τῶν γεωργικῶν κεφαλαίων, παρεσκευάζετο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων ἡ σύστασις μεγάλης Γεωργικῆς Τραπεζίτης, μετ' ἐκτετατικῆν καὶ περιουσιακὴν αὐτονομίαν, ἡ ὁποία θὰ ἀνελάμβανε συνάμα, ἀντὶ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίτης, καὶ τὴν πιστωτικὴν ἐν γένει, εἰς εἰδικὸν τμήμα, διαχείρισιν τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος, τὴν ἐκδόσιν ὁγλαδῆ καὶ ὑπηρεσίαν τῶν ὁμολογιῶν ἀπαλλοτριώσεως, τὴν εἰσπραξιν τῶν χρεωλυτικῶν δόσεων τῶν καλλιεργητῶν (κτηματικὴ πίστις) καὶ τὴν πιστωτικὴν ἐνίσχυσιν αὐτῶν, ἐφ' ὅσον διὰ τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα δὲν ἤθελεν ἰδρυθῆ καὶ εἰδικὴ ἀκόμη Τράπεζα. Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἐυνάμει τῆς συμβάσεως τοῦ 1914 πρὸς τὸ Κράτος εἶχεν ἤδη τὴν υποχρέωσιν νὰ ἔλθῃ σημαντικὰ ἄρωγός εἰς τὴν σύστασιν Γεωργικῆς Τραπεζίτης, ἡ ἄρωγὴ δὲ αὕτη θὰ ἡῤξανε διὰ νεωτέρων συμφωνιῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη σπουδαία προικοδότησις τῆς Τραπεζίτης ταύτης, ἥτις θὰ συμπεριλάμβανεν ἀποκεντρωτικῶς, χωρὶς νὰ θίξῃ τὰ κεφάλαιά των, καὶ τὰς ὑπιστάμενας δημοσίας Γεωργικὰς Τραπεζὰς Μακεδονίας, Ἡπείρου, Κρήτης καὶ Νήσων Αἰγαίου, ὡς καὶ τὸ Θεσσαλικὸν Γεωργικὸν Ταμεῖον καὶ τὸ ἀγροτικὸν ταμεῖον τῆς Κερκύρας, καθωρίσθη ἤδη διὰ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου. Ἀφ' ἐνὸς δηλ. τὰ εἰσοδήματα καὶ τὸ τίμημα τῶν περιερχομένων εἰς τὸ Δημόσιον κατὰ τὸ 1)5 κτημάτων τῶν νέων χωρῶν συνεπείᾳ τῆς μετατροπῆς τῆς κατὰ τὸν ὀθωμανικὸν νόμον ἐξουσιάζσεως τῆς γῆς εἰς πλήρη ἰδιοκτησίαν (ἄρθρ. 49), ἐξ ἄλλου δὲ 2)ο ἐπὶ τοῦ τιμήματος τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ὡς εἰσφορά τῶν καλλιεργητῶν (ἄρθρ. 26). Οὕτω δὲ θὰ συνεκροταίτο κεφάλαιον τῆς Τραπεζίτης ἑκατοντάδος καὶ πλέον ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Ἄς ἴδωμεν τώρα τὰς καινοτομίας, τὰς ὁποίας εἰσάγει τὸ νομοσχέδιον ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς πληρωμῆς τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ ἰδιοκτῆτου. Αἱ ἐπανελημμέναι ἐν τῷ τύπῳ ὑπουργικαὶ ἀναγγελλίαι περὶ συστάσεως Γεωργικῆς Τραπεζῆς δὲν πραγματοποιοῦνται. Ὅφειλεται ἀρὰ γε τοῦτο καὶ εἰς ἀντίθεσιν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, μὴ ἐκδηλωθεῖσαν ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων; Καὶ ἔμως ὅχι μόνον διὰ τὰ γεωργικὰ συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ χάριν αὐτοῦ τοῦ ἐκδοτικοῦ μας ἰδρύματος, τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ὡς ἐπραγματεύθημεν ἄλλοτε εἰς σχετικὴν μελέτην μας (1), ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάθεσις ἀφ' ἑνὸς εἰς Γεωργικὴν Τράπεζαν τῆς διεξαγωγῆς τῆς γεωργικῆς πίστεως — μετὰ τῆς κτηματικῆς ἐπὶ ἀγροτικῶν μικροῖδιοκτησιῶν — καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς Τράπεζαν κτηματικῆς πίστεως τῆς εὐρυτέρας κτηματικῆς πίστεως διὰ τὰ μεγάλα ἀγροτικὰ καὶ ἰδίᾳ διὰ τὰ ἀστικὰ κτήματα. Μία ἐκδοτικὴ Τράπεζα δὲν δύναται οὐδὲ πρέπει νὰ ἀκίνητοποιῇ μεγάλα ποσὰ εἰς μακροπρόθεσμα δάνεια. Ἀλλὰ καὶ λόγοι εἰδικεύσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἐργασίας, ἀνακουφίσεως δὲ ἐνὸς τεραστίου συγκεντρωτικοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα, ὑπαγορεύουν τὸ τοιοῦτο μέτρον.

Ὁμολογῆται καὶ μετρητὰ. Κατὰ τὸ νομοσχέδιον δὲν ἰδρύεται εἰδικὴ Τράπεζα, ἀλλ' ἡ Ἑθνικὴ ἀναλαμβάνει τὴν σημαντικὴν νέαν ἐργασίαν τῆς πληρωμῆς τῆς ἀποζημιώσεως εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας. Αὕτη θὰ καταβάλλεται εἰς μετρητὰ κατὰ τὸ 1/4 καὶ εἰς ὁμολογίας ἀπαλλοτριώσεως κατὰ τὰ λοιπὰ 3/4, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἡμισυ εἰς ὁμολογίας ὀνομαστικᾶς, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ εἰς ἀνωνύμους. Πλεονα περὶ τῶν ὄρων τῆς ἐκδόσεως τῶν ὁμολογιῶν δὲν περιέχει τὸ νομοσχέδιον, ἀλλ' εἰδικὴ σύμβουσις περὶ τούτου μὲ τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν θ' ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον ἄλλου νομοσχεδίου, ὡς ἀναγράφεται ἐν τῇ αἰτιολογικῇ ἐκθέσει. τὸ ὅποιον ἀκόμη δὲν ὑπεβλήθη εἰς τὴν Συνέλευσιν.

Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἀπαλλάσσονται πάσης μερικτῆς καταβολῆς τοῖς μετρητοῖς καὶ αὐτοὶ οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν κηλυστητῶν, οἵτινες ἐν τούτοις διὰ τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεώς των, θὰ ἐξωθούντο νὰ χρησιμοποιοῦσι διὰ τὴν μερικτὴν ἀπόδοσιν τοῦ χρέους των τὰ ἀποταμιεύματά των. Διὰ τοὺς μὴ δυναμένους ἀγρότας ἐπρονόησεν, ὡς εἴρηται, ὁ νόμος 2522, καὶ δὴ διὰ ποσὸν 8 ἑκατομμυρίων, τὸ ὅποιον, ἐφ' ὅσον δὲν ᾔσθελαν ἰδρυθῇ ἐγκαίρως ἡ σχεδιασθεῖσα Γεωργικὴ Τράπεζα, εὐκόλως θὰ ᾔνευξάνετο διὰ μεταγενεστέρου νόμου.

Ἡ καινοτομία λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν σπουδαιότητα, τῇ ὁποίᾳ τὴ ἀπο-

(1) «Γεωργικὴ καὶ κτηματικὴ πίστις». Ἀθῆναι 1919.

βίβει ἡ αἰτιολογικὴ ἐκθεσις, λέγουσα, ὅτι «εἶνε κατάδηλος ἡ σημασία τοῦ μέτρου τούτου, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι μόνον δι' αὐτοῦ εἶνε δυνατὴ ἡ περαιτέρω πρόοδος τῆς ἐργασίας ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτημόνων γεωργῶν».

Περὶ τοῦ τόκου τῶν ὁμολογιῶν δὲν γίνεται ἐπίσης μνεία ἐν τῷ νομοσχεδίῳ. Εἰς τὸν καταργηθέντα διὰ τῆς ἐν ἰσχύϊ ἀγροτικῆς νομοθεσίας νόμον 1686 τοῦ 1919 εἶχε περιληφθῇ διάταξις, καθ' ἣν ἠδύνατο ν' ἐναλλάξῃ τῇ Ἐθνικῇ Τράπεζᾳ, ἡ ἄλλη ἀνεγνωρισμένη Τράπεζα, τὴν ἐγγύησιν τῆς ὑπηρεσίας τῶν ὁμολογιῶν ἐπὶ προμηθείᾳ, καταβαλλομένη πᾶρά μὴν ὁμολογιούχων μέχρις 1 ο)ο ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τῆς ὑπηρεσίας, ἐκχωρουμένων ὁριστικῶς εἰς τὴν Τράπεζαν τῶν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὁμολογιῶν τρεσδεῶν. Καὶ διὰ τοῦ νῦν μέτρου τοῦ νομοσχεδίου τῇ προμηθείᾳ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς δὲν θὰ εἶνε κατωτέρα τοῦ 1 ο)ο. Συνεπῶς ὁ τόκος τῶν ὁμολογιῶν ἀπὸ 6 ο)ο, ὡς ἔχει σήμερον, θὰ υποδιωχθῇ εἰς 5 ο)ο, χωρὶς ἐ υποδιωκασμὸς οὗτος ν' ἀφορᾷ τοὺς ἀγρότας.

Διὰ τοὺς ἰδιοκτῆτας εἶνε βεβαίως μία πρόσθετος ἀσφάλεια τῶν ὁμολογιῶν ἡ παρεμβολὴ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Διότι ἐκ τῆς ὑποθήκης ἐπὶ τῶν ἀπαλλοτριουμένων κτημάτων (ἡ ὁποία εἶνε καὶ τῇ κυριωτέρᾳ ἀσφάλειᾳ), ἐκτὸς τῆς ἐγγυήσεως τοῦ Κράτους καὶ τῶν ὀριζομένων ἐν τῷ ἀγροτικῷ νόμῳ πλεονεκτημάτων χρησιμοποίησεως τῶν ὁμολογιῶν εἰς πληρωμὰς τινὰς πρὸς τὸ Δημόσιον καὶ ἐπενδύσεις ἐγγυοδοσιῶν καὶ ὀφθαλμικῶν περιουσιῶν, προστίθεται καὶ τῇ ἐγγύησιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς.

Βελτίωσιν ὑπὲρ τῶν ἰδιοκτητῶν ἀποτελεῖ ἐπίσης καὶ ἡ ἐν πάσῃ περιπτώσει καταβολὴ εἰς αὐτοὺς τῆς ἀποζημιώσεως τοῖς μετρητοῖς κατὰ τὸ 1/4. Ἀγνοοῦμεν τὸ ἀντάλλαγμα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς διὰ τὴν χρηματικὴν ταύτην χορήγησιν. Ἀλλ' ἐνθ' αἱ ὁμολογίαι τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου μὲ τὴν ἐμπράγματον πρὸ παντὸς ἐκ τῆς ὑποθήκης ἀσφάλειαν, τὴν ἐγγύησιν ἐκ τῶν εἰσπράξεων τῶν χρεωλυτικῶν δόσεων τῶν ἀποκαθισταμένων αγροτῶν, αἵτινες θεωροῦνται ὡς παρακαταθήκη εἰδικῶς περιφρουρουμένη, καὶ μὲ τὰ λοιπὰ πλεονεκτήματα ἀπετέλουν ἥδη χρεώγραφα ἀσφαλῆ, ἀποφέροντα τόκον 6 ο)ο ἑτησίως, ἡ πρόσθετος ἐγγύησις τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας σκοπεῖται προφανῶς ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἀξίας τῶν ὁμολογιῶν, ἔχει σημαντικὸν ἐντίρρεπον τὴν ἐλάττωσιν τοῦ τόκου. Ἐξ ἄλλου, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἡ διὰ τοῦ νομοσχεδίου ἀποργησις τῆς συνεπιφυκτικῆς ἀλληλεγγύης τῶν κληρούχων ἀποτελεῖ ἄρσιν μᾶς σημαντικῆς ἀσφαλείας διὰ τὴν εἰσπράξιν τῶν χρεωλυτικῶν δόσεων τῶν προωρισμένων διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ὁμολογιῶν καὶ ἐπομένως ποιᾷν τινὰ μείωσιν τῆς ἀσφαλείας τῶν.

ἡ ἀνάγκη τῶν συνεταιρισμῶν. Ἡσὶς τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως τῶν Φιλελευθέρων ὑπῆρξεν ἡ συνεταιρική ὀργάνωσις τῶν καλλιεργητῶν, ὡς ἄλλως τε ἐγένετο καὶ ἄλλαχού.

Διὰ πάντας τοὺς ἀγρότας εἶναι προφανῶς πολῦτιμοι οἱ συνεταιρισμοί. καθ' ὅσον διὰ τῆς συμβολῆς ὅφ' ἐκάστου γεωργοῦ τῶν ἀσθενῶν του κατ' ἐκτὰς δυνάμεων συγκροτεῖται μεγάλη οἰκονομικὴ δύναμις, ἥ ὁποία τινώνει καὶ ἐνισχύει ἓνα ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ δύναμις συγχρόνως ἡθοπλαστικὴ μεγάλης σπουδαιότητος. Διὰ τῶν συνεταιρισμῶν θὰ ἐξευρεθοῦν εὐθὺναι πιστώσεις, θὰ γίνῃ συμφέρουσα προμήθεια τῶν ἀναγκασιούτων εἰς τὰ μέλη εἰδῶν, πώλησις τῶν προϊόντων τῶν, ἀποταμίευσις τῶν ἀποθεμάτων τῶν παραγωγῶν, χρησιμοποίησις ἀπὸ κοινοῦ γεωργικῶν μηχανημάτων, ἀλληλασφάλεια κτηνῶν ἢ προϊόντων, τέλος θὰ διακατασταθῇ ἡθοῦν οἱ συνεταιροὶ εἰς τὴν ἀλληλεγγύην.

Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀποκαθισταμένους ἰδίᾳ ἀγρότας οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν εἶναι μόνον πολῦτιμοι. Ἀποβαίνουν ἀναπόφευκτοι. Ἡ ἐκμεταλλεὺσις τοῦ ἀπαλλοτριουμένου κτήματος, εἴτε μικρά εἶνε ἡ καλλιέργεια κατὰ τεμάχια κολλιγικά, εἴτε μεγάλη, δημιουργεῖ καθεστῶς ἐνταῖας διευθύνσεως ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτῆτου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ μὲ μερικὰ κοινὰ μέσα καλλιέργειας, ἐγκαταστάσεις καὶ βροχὰς καὶ μὲ πιστωτικὰς τινας ἐκ μέρους τοῦ ἰδιοκτῆτου διευκολύνσεις πρὸς τοὺς καλλιεργητάς (ἐκνείσμος σπόρου κλπ.) Τὸ καθεστῶς τοῦτο δύναται ν' ἀντικατασταθῇ τελεσφόρως διὰ τῆς δημιουργίας μικρῶν ἰδιοκτησιῶν τῶν καλλιεργούντων, μόνον ἐφ' ὅσον, ἀντὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐνὸς ἀτόμου, ἐγκατασταθῇ ἡ κηδεμονία καὶ ἡ οἰκονομικὴ βοήθεια ἄλλου ὀργανισμοῦ, καὶ δὴ ἐπικρίτως καλλιτέρου, οἷος ὁ συνεταιρικός.

Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ θὰ διοχετευθοῦν αἱ τραπεζικαὶ πιστώσεις, εἰς τὴν θὰ ἦτο δυσχερεστάτη καὶ ἐπιφαλτὴς ἡ συναλλαγὴ καὶ δὴ ἡ εὐθύνη ἐκάστου ἀγρότου κεχωρισμένως πρὸς τὴν Τράπεζαν. Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ πρὸς τούτοις καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν μελῶν του θὰ ἐπιτευχθῇ, ἡ ἀπρόσκοπος εἰσπραξις τῶν χρεωλυτικῶν δόσεων τοῦ τιμήματος τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἐνῶ θὰ ἦτο λίαν ἐπιφαλτὴς ἡ ἐπιδίωξις τῆς ὀφειλῆς ἐνὸς ἐκάστου ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς ἢ τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ καταστροφικὴ διὰ τὸν τυχόν ἀποστερούμενον δι' ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως τοῦ κτήματός του. Συνεπῶς ἡ ἀλληλεγγύη, ἀποτελεῖ καὶ σπουδαίαν ἐγγύησιν διὰ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους τῶν καλλιεργητῶν καὶ διὰ τὰς ὁμολογίας ἀπαλλοτριώσεως. Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ τέλος θὰ ἐπικοινωνήσῃ τὸ Κράτος μὲ τοὺς ἀγρότας κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἀποκαταστάσεώς των, δι' αὐτοῦ θὰ καθορισθῇ ὁ τρόπος τῆς ἐκμε-

ταλλεύσεως τοῦ κτήματος μέχρι τῆς ὀριστικῆς διανομῆς καὶ θὰ διοικηθεὶν οἱ συνεταιρικοὶ κλήροι (κοινὰ βοσκαί, ἀλωνότοποι, ἀποθήκαι καὶ λοιπαὶ ἐγκαταστάσεις).

Ἡ ἀνάγκη λοιπὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ ὑπηγόρευεν εἰς τὸν νομοθέτην τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου νὰ μὴ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν βαθμιαίαν καὶ βραδείαν ἐξάπλωσιν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὴν σύμπηξιν αὐτῶν ἐκουσίως ὑπὸ τῶν ἀποκαθισταμένων καλλιεργητῶν, ἀλλὰ νὰ ὀρίσῃ ὅτι οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ τύχωσι τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου καλλιεργηταὶ ὀφείλουσι νὰ συνεσπισθῶσιν εἰς συνεταιρισμούς. Ἄνευ τῆς ἀμέσου συνεταιριστικῆς ὁργανώσεως οἱ ἀποκαθιστάμενοι θὰ ἔμενον ἐκθετοὶ καὶ ἀνεργάνωτοι εἰς τὰ πρῶτά των βήματα καὶ διὰ τῆς ἀτομικῆς των αὐτοτελείας θὰ διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ λάβουν τὴν ὁδὸν τὴν ἀγρουσαν εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ κλήρου των.

Ἡ ἀγροτικὸς νόμος ἐνιαιοῦντων μικροῦδιοκτησίας, ἀποκλείει τὴν κοινοκτημασίαν τῆς γῆς ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν. Αὕτη δὲν συμβιδάσσεται πρὸς τὸν πόθον τοῦ γεωργοῦ νὰ κατέχῃ ὥς κύριος τὴν γῆν διὰ νὰ ἐνταίη ὥς τοιοῦτος τὴν παραγωγικότητά του. Διὰ τοῦτο δὲ οὐδ' αὐτοὶ οἱ κομμουνιστὰς τῆς Ρωσίας κατέρωσαν νὰ τὴν ἐπιβάλουν. Ἄλλ' οὐδὲ εἰς κοινὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ συνόλου τῶν ἀτομικῶν κλήρων ὀποχρεῶναι ὁ νόμος. Ἀπλῶς ὀρίζει: (ἄρθρ. 18) ὅτι «ὁ συνεταιρισμὸς διὰ τὰς ἐργασίας τὰς ἀφορώσας τὴν ἐπίτευξιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ σκοποῦ, τὰς πιστωτικὰς καὶ τὰς ἐργασίας ἀλληλασφαλείας λειτουργεῖ μέχρις ἀποπληρωμῆς τοῦ τιμήματος . . . Δύνανται οὐχ ἥτιον νὰ προβῇ καὶ εἰς ἄλλας ἐργασίας, δι' ἃς ἡ εὐθύνη περιορίζεται μόνον μεταξὺ τῶν ἐκουσίως δηλούντων συμμετοχῇν εἰς ταύτας».

Ἡ κατήργησις τῆς ἀλληλεγγύης. Τὴν συνεταιρικὴν βάσιν τῆς ἀγροτικῆς μεταρριθμίσεως ἔρχεται νὰ διασαλεύσῃ τὸ νομοσχέδιον, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς γενόμενας ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Γούναρη δηλώσεις πρὸς τὸν τύπον (14 Αὐγούστου 1921), δι' ὧν προαναγγέλλετο ὅτι διὰ τοῦ νομοσχεδίου θὰ καταργηθῇ ἡ μεταξὺ τῶν καλλιεργητῶν ἀλληλεγγύη καὶ ὅτι οἱ ἔχοντες τὰ ἐρόδια καλλιεργηταὶ θ' ἀποκατασταθῶσι.¹⁾ Διὰ τοῦ ἀρθροῦ 21 τοῦ νομοσχεδίου ὀρίζεται, ὅτι οἱ κληροῦχοι ἐντὶ συνεταιρισμοῦ ἐκλέγουν πενταμελὴ «ὀριστικὴν ἐπιτροπὴν», ἥτις διαχειρίζεται τοὺς κοινούς κλήρους καὶ ἐνεργεῖ διαφόρους ἐργασίας ἀνα-

1) Πρὸς καὶ ἡμετέραν ἀπάντησιν ἐπὶ τῶν πρωθυπουργικῶν δηλώσεων εἰς «Πατριδα» 28 Αὐγούστου 1921. Ἐπίσης ἀρθρον μου ἐπὶ τῆς καταργήσεως τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἀγροτῶν εἰς περιοδικὸν «Ἡ φωνὴ τοῦ Γεωργοῦ», τεύχ. 1-2 Ἰανουαρίου 1922. ἐν Θεσσαλονίκῃ.

τιθεμένας αὐτῇ ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας. Ἐκ τῶν ὑφιστάμενων συνεταιρισμῶν ἄλλοι διαλύονται ὑποχρεωτικῶς, ἄλλοι δύνανται νὰ διαλυθοῦν, ἀντ' αὐτῶν δὲ οἱ κληροῦχοι θέλουν ἐκλέξει ὀριστικὰς ἐπιτροπὰς. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἐλαχίστους τυχόν μὴ διαλυομένους συνεταιρισμοὺς «καταργεῖται ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀκινήτου περιουσίας τῶν ἀπεριόριστος καὶ ἀλληλέγγυος εὐθύνη. Ἐκαστος κληροῦχος εἶνε ὁ ἴδιος ὑπεύθυνος διὰ τὴν καταλογισθησομένην αὐτῷ ἀξίαν τοῦ κλήρου καὶ τῶν κοινῶν ἢ συνεταιρικῶν τοιούτων». Τέλος ὀρίζεται ὅτι «αἱ ἀνειλημμένοι ἤδη ὑποχρεώσεις τῶν ὑφιστάμενων συνεταιρισμῶν πρὸς τρίτους ἀναλαμβάνονται παρὰ τοῦ Δημοσίου. καταβαλλόμεναι παρ' αὐτοῦ καὶ καταλογιζόμεναι εἰς βάρος ἐκάστου κληροῦχου».

Ἐνθ' λοιπὸν δὲν ἀποφεύγεται ἡ διὰ μιᾶς ἀντιπροσωπείας τῶν κληροῦχων ἐκπροσώπησις αὐτῶν ἐν τῇ διαδικασίᾳ τῆς ἀποκαταστάσεως, δηλ. ἡ ἐκλογή, αἱ εὐθύναι καὶ ἡ διαχείρισις μιᾶς ἐπιτροπῆς, καταργεῖται ἡ ἰδεώδης καὶ τελεσφόρος, ὡς εἴρηται. ὀργάνωσις αὐτῶν, ἡ συνεταιρική.

(Ὅ)τω ἐκλείπουν τ' ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ἐσκιαγραφήσαμεν ἄνωτέρω. Ἐκλείπει ἡ διαπαιδαγωγικὴ ἀλληλεγγύη, χάρις εἰς τὴν ὅποian οἱ κληροῦχοι, εὐρισκόμενοι εἰς στενὴν μεταξὺ τῶν ἐπικοινωνίαν, θὰ ἐξηνάγκαζον τοὺς τυχόν δυστροποῦντας νὰ καταβάλλουν τὰ χρεῖα τῶν, διὰ ν' ἀποφύγουν πρόσθετον ἰδικὴν τῶν χρέωσιν. Λέγει δὲ ὁ ἀγροτικὸς νόμος ἐν ἀρθρῷ 30. ὅτι «τὸ πληρωτέον εἰς χρήμα ἢ εἶδος παρ' ἐκάστου τῶν συνταίρων ποσὸν ὀρίζεται μετὰ τὴν συγκομιδὴν ἐκάστης κατηγορίας προϊόντων ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἡ δὲ εἰσπράξις αὐτοῦ γίνεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ καταστατικοῦ, ἐφαρμοζομένων τῇ αἰτήσει τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ταμιακῶν ἀρχῶν, κατὰ τῶν καθυστερούντων ὀφειλετῶν, τῶν νόμων περὶ εἰσπράξεως δημοσίων ἐσόδων». Καὶ περαιτέρω ἀναγράφει τὸ αὐτὸ ἀρθρὸν ὅτι: «διὰ τοῦ καταστατικοῦ δύναται νὰ ὀρισθῇ, ὅτι ἕκαστος τῶν μελῶν ὑποχρεοῦται νὰ μὴ ἐκποιήσῃ τὰ προϊόντα τοῦ πρὸ τῆς πληρωμῆς τῶν βαρυνουσῶν αὐτὸ ὑποχρεώσεων. Ἡ παράβασις τῆς συμφωνίας ταύτης τιμωρεῖται μὲ τὴν ποινὴν τοῦ ἀρθροῦ 412α τοῦ Ποινικοῦ Νόμου καὶ ἂν ἐπὶ ἐνταῦθεν δὲν ἐπῆλθε ζημία τις». Τοιοῦτοτρόπως οὐδένα σοβαρὸν κίνδυνον ἔχουν νὰ διατρέξουν οἱ συνεταῖς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τῶν συνεταίρων ἀπὸ τοὺς τυχόν ἀσυνεταῖς. Ἡ ἀμοιβαία λοιπὸν ἐμπιστοσύνη, ἡ ὅποια εἶνε ἀπαραίτητος εἰς τὸν συνεταιρισμόν, ἀποκτάται ἐνταῦθα εὐθὺς ἄμα τῇ λειτουργίᾳ του. Ὁ κλῆρος, τὰ ἐφόδια, τὰ ὅποια θὰ λάβουν οἱ στερούμενο: αὐτῶν, καὶ ἡ συγκομιδὴ ἀποτε-

λαθὼν τὰς ἀπτάς βάσεις τῆς ἐμπιστοσύνης. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ εἰθικοί ὑπάλληλοι προσδίδεσθαι, ὅτι θὰ καθοδηγοῦν καὶ ἐποπτεύουν τοὺς συνεταιρισμοὺς (ἄρθρον 30).

Ἀλλὰ διὰ τῆς καταργήσεως τῆς ἀλληλεγγύης ἐκλείπει, ὡς εἶπεν, καὶ ἡ ἀπαράιτητος βάσις διὰ τὴν παροχὴν πιστώσεων ὑπὸ τῆς Τράπεζας, συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς γεωργικῆς πίστεως. Ἀνακηρύσσεται ἡ αὐτοτέλεια ἐνὸς ἐκάστου μικρογεωργοῦ εἰς τὰς συναλλαγὰς καὶ εὐθύναις τοῦ πρὸς τὴν Τράπεζαν καὶ τὸ Κράτος καὶ ἀνοίγεται διὰ πλάτα ἀτελεύτητος πίναξ ἀτομικῶν ὀφειλῶν, παρὰ τὸ δυσμενὲς προηγούμενον τοῦ Γεωργικοῦ Θεσσαλικοῦ Ταμεῖου.

Ἡ ἀντιέκτρασις κατὰ τῆς ἀλληλεγγύης. Ἐάν δὲ μία μικρὰ μειονότης εὐπορούντων κολλίγων εἰς τινα κτήματα ἐπιδιώκει τὴν τοιαύτην ἀντικοινωνικὴν καὶ ἀντικοινομηκὴν ἀπέναντι τῶν πολλῶν ἀσθενέστερων κολλίγων καὶ λοιπῶν καλλιεργητῶν ἀνεξαρτησίαν, δὲν ἔπραξε νὰ εἰσπαυσθῇ ἀπὸ εἰλικρινῶς φιλαγροτικῆν Κυδέρνῃτιν. Δυστυχῶς οἱ ὄλγιαι αὐτοὶ κολλίγοι ἀποτέλειον πολλαχού καὶ ἐπιτηδεύουσιν κομματικούς παρὰ γενεάς, οἱ ὅποιοι ὑποβάλλουν γνώμας ὑπὲρ πάντων ὀφθεν τῶν γεωργῶν, ἐνῶ πράγματι ἐπιβάλλουν ἀτομικὰς ἀξιώσεις εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν βουλευτῶν καὶ ὑπουργῶν, οἱ ὅποιοι εἶνε πρόθυμοι νὰ τοὺς εἰσπαύσων ἔστω καὶ μὲ θυσίαν γενικωτέρων συμφερόντων.

Καὶ αὐτοὶ ἄλλως τε οἱ βιομηχανικοὶ ἐργάται, οἱ ὅποιοι δὲν εἶνε συντηρητικοὶ ὅπως οἱ γεωργοί, δὲν ἀνέδρασαν παντοῦ κατὰ τῆς εἰσπαύσεως προστατευτικῶν τιμῶν ὑπὲρ αὐτῶν μέτρων.

Ἄξιον προσοχῆς εἶνε ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ γαιοκτῆμονες εἰσηγήθησαν ἄλλοτε, καὶ ἐσχάτως διὰ τοῦ ἀπὸ 9 Φεβρουαρίου 1921 πρὸς τὴν Ἐθνικοσυνέλευσιν ὑπομνήματος τῶν δύο Ἑνώσεών των Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἑλλάδος, τόσον τὴν διάκρισιν μεταξὺ κολλίγων καὶ γεωργῶν παρακεντέων, εἰς τοὺς ὁποίους νὰ χορηγῇται ἡλαττωμένως κλῆρος, ὅσον καὶ τὴν κατάργησιν τῆς «ἀλληλεγγύης καὶ τῶν περὶ τὴν κληρονομίαν περιοριστικῶν ὅρων». Οἱ διὰ τῆς αἰτιολογικῆς ἑμῶς ἐκθέσεως περιλουόμενοι μὲ ἥμισυ σαφεράς ἐκφράσεις Φιλελευθέροι εἶχον τὴν θέλησιν ν' ἀποκρούσων τοιαύτας ἀπόψεις καὶ ν' ἀψηφίσουν ἐν γένει πᾶσαν ἀντίδρασιν, προσερχομένην τόσον ἐκ μέρους τῶν βιοκτετῶν, ὅσας ἐκ τῶν ἐκτετακτικῶν, οἷτινες διάκεινται ἀσυμπαθῶς πρὸς πᾶσαν ὁμαδικὴν ὀργάνωσιν τῶν καλλιεργητῶν, ὅσον καὶ τινῶν ἀγροτῶν. ὅπως στηρίζουν ὡς οἷόν τε ἐδραστότερον, κατὰ τὰς εἰλικρινεῖς πεποιθήσεις των, τὸ ἀγροτικὸν αἰκοδόμημα.

Ἀλλ' οὐδὲ εἶνε ἀκριβὲς ὅτι αὐτοὶ οἱ γεωργοὶ ζητοῦν τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἀπὸ τῆς συνεταιρικῆς εὐθύνης. Τούναντιον διὰ τοῦ ὑποβλη-

θέντος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1921 εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Ἑθνικὴν συνέλευσιν ἐντόνου ψήφισματος τῆς «Πανθεσσαλικῆς Ἀγροτικῆς Ἐνώσεως», ἀπρὸς τὴν ἑσφαλὴν γεωργικὴν πληθυσμὸν καὶ μετὰ συλλαλητήρια εἰς διάφορα κέντρα, οἱ ἀγρόται διεκήρυξαν, μεταξύ τῶν ἄλλων, ὅτι «ἀποκρούουν διαρρήθην τὴν πρότασιν περὶ καταργήσεως τῶν συνεταιρισμῶν. ὅτινες κρίνονται ἀπαραίτητοι διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς γεωργίας», ἐπίσης δὲ τὴν ἰδέαν περὶ χωριστῆς ἀποκαταστάσεως τῶν παρακεντέδων.¹⁾ Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἐπιτροπὴ ἐκ γεωπονικῶν ὑπαλλήλων, ἡ ὁποία, διὰ δημοσιευθείσης ἐκθέσεώς της πρὸς τὸ Ἰπουργεῖον ὑπέδειξε τὴν τροποποίησιν πολλῶν σημείων τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας, τὼνζει ἰδιαίτερος τὴν ἀνάγκην τῆς διατηρήσεως τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου.

Αἱ πρόοδοι τῶν συνεταρισμῶν. Ἦνε λυπηρὸν πρὸς τοῦτοις ὅτι αἱ παλαιότεραι καὶ ἀσυγχρόνιστοι ἀντιλήψεις πολλῶν ὡς πρὸς τὴν μεγίστην σπουδαιότητα καὶ ἐπιτυχίαν τῶν συνεταιρισμῶν δὲν μετεβλήθησαν ἀκόμη, οὐδὲ μετὰ τὰ περιφανῆ, ἀποτελέσματα τῶν συνεταρισμῶν παρ' ἡμῖν. Τὸ τετριμμένον ἐπιχείρημα, ὅτι ἐν Ἑλλάδι λείπει τὸ πνεῦμα τῆς ἀλληλεγγύης — τὸ αὐτὸ δὲ ἐλέχθη στερεοτύπως εἰς ἕλας σχεδὸν τὰς χώρας κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν συνεταιρισμῶν — διεψεύσθη ἐκ τῶν πραγμάτων. Τὸ ἀτομικιστικὸν πνεῦμα ὑποχωρεῖ πρὸ τοῦ καταφανοῦς συμφέροντος ἐνὸς ἐκάστου καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς τοῦ κατεστάσεως διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Ἀπὸ τοῦ νόμου 602 τοῦ 1914 περὶ συνεταιρισμῶν μέχρι σήμερον

1) Καὶ εἰς ψήφισμα τοῦ Α' Πανελληνίου Ἀγροτικοῦ Συνεδρίου ζητεῖται ἡ μὴ κατάργησις τῆς ἀλληλεγγύης. ἰδιαίτερος δὲ καὶ εἰς ψήφισμα, προταθέν εἰς τὸ Συνέδριον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἀντιπροσώπων ἐν σχέσει πρὸς μακεδονικά ζητήματα, καθ' ὃ οἱ Μακεδόνες διαμαρτύρονται διὰ τὴν ἀτυχὴ καὶ μὴ ἀνυπόμονον εἰς συγχρονισμὸν κράτος ἐμπνευσὶν ὅπως καταργηθοῦν οἱ συνεταιρισμοὶ γεωργικῆς ἀποκαταστάσεως, ὅτινες ἐν Μακεδονίᾳ ἐδουκάν ὀριστα ἀποτελέσματα καὶ οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ μόνον μέσον ἀμύνης τῶν ἀγροτῶν κατὰ τὴν ἐκμεταλλευστῶν. Ἐπίσης αἱ συγκληθεῖσαι ὑπὸ τῆς Πανθεσσαλικῆς Ἀγροτικῆς Ἐνώσεως συναλεύσεις τῶν ἀγροτῶν εἰς τὰς Θεσσαλικὰς κολὰς τελευταῖον (Φεβρουάριος 1922) διετύπωσαν ψήφισμα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Ἐθνικὴν συνέλευσιν, τὸ ὅπουλον ἀποτελεῖ καταδικὴν τῶν κυρίων καινοτομιῶν τοῦ κυβερνητικοῦ νομοσχεδίου. Ἦτοι ὡς βάσεις τοῦ ὑπομνήματος τῆς Πανθεσσαλικῆς ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος ἐνηφίσθησαν τὰ ἑξῆς. 1) Ἀμειψος παραχώρησις εἰς τοὺς ἀκτῆμονας ὅλων τῶν κοιμικίων ἀνεῦ ἐξαιρέσεως. 2) Διατήρησις καὶ ἐνίσχυσις τῶν συνεταιρισμῶν. 3) Παροχὴ κλήρου εἰς κολλήτους καὶ παρακεντέδους συγχρόνως καὶ ἰσῆς ἐκτάσεως. 4) Τιμαὶ αὐτοφθοῦς κρητολαμικαί, καταργονμένης τῆς προσφυγῆς εἰς τὰ Ἐφετατά. 5) Ὁ καθορισμὸς τῆς ἐκτάσεως τοῦ κλήρου νὰ γίνεται ὑπὸ ἐπιτροπῶν καὶ νὰ ὀρίζεται ἀναλόγως πρὸς τὰς κρατούσας ἀνάγκας καὶ τὴν παραγωγικότητα τῶν γαιῶν. 6) Ἀπαλλογή τῶν συνεταιρισμῶν πάσης ὑποχρεώσεως περὶ καταβολῆς τοῦ ἐρίου τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος. 7) Παροχὴ κρατικῆς ἐνίσχυσεως εἰς τοὺς στερομένους.

οἱ συσταθέντες συνεταιρισμοὶ πάσης φύσεως καθ' ὅλον τὸ Κράτος ὑπερβαίνουν τὰς 2000, πολλαπλασιάζονται δὲ ὅλον ἐν κατὰ κλίμακα ἀνοῦσιν. Ἐξ αὐτῶν οἱ παντοιοὶ γεωργικοὶ ἐξυπηρετοῦν περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας περίπου μέλη διὰ τῆς καταργήσεως πολλῶν μεσαζόντων μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως κερδοσκοπῶν καὶ διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν γεωργῶν ἀπὸ τῶν τοκογλύφων. Συγκεντρώνουν κεφάλαιον ἐξ ἐταιρικῶν μερίδων 7 καὶ πλέον ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἀλληλέγγουν δὲ περιορισμένην εὐθύνην 47 ἑκατομμυρίων περίπου δραχμῶν, μὴ δυναμένους φυσικά, νὰ ὑπολογισθῇ τῆς ἀπεριόριστου εὐθύνης.¹⁾

Ἡ σημαντικὴ αὐξήσις τῶν χορηγουμένων ὑπὸ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς δανείων εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς²⁾ καὶ ἡ κανονικὴ ἀπόδοσις τῶν δανείων (οὗτα 1 οὐκ καθυσταρτήσεως κατὰ τὸ 1921) εἶνε τεκμήριον τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς τῶν σωτηρίων τούτων ὁργανισμῶν, τῶν ὁποίων τὴν ἀνάγκην διὰ τὴν γεωργικὴν πίστιν κατενόησε πλήρως ἡ Ἑθν. Τράπεζα. Τούναντίον τὰ ἀτομικὰ τῆς δάνεια εἰς γεωργοκτηματίας παρουσιάζουν σημαντικὰς καθυσταρτήσεις. Ὅχι δὲ μόνον οἱ ἐκούσιοι συνεταιρισμοί, ἀλλ' οὐδὲ οἱ κατὰ τὴν ἀγροτικὴν νομοθεσίαν συσταθέντες ἀπέτυχον διὰ τὴν δικαιολογηθῇ τυχὸν ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἡ καινοτομία τοῦ νομοσχεδίου. Τὰ δὲ παραδείγματα κακῆς διαχειρίσεως τῶν συνεταιρισμῶν ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις, αἱ ὁποῖαι βαθμηδὸν ἐλιγοστεύουσιν χάρις καὶ εἰς τὴν ἐποπτείαν καὶ καθοδήγησιν τῆς εἰδικῆς ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν ὑπηρεσίας, τοιαῦτα δὲ παραδείγματα ἐμφανίζονται, εἰς μεγαλειτέραν ἴσως κλίμακα, καὶ εἰς τὰς ἀτομικὰς ἢ ἄλλας ἐταιρικὰς σχέσεις καὶ συναλλαγὰς. Καὶ εἶνε μὲν ἱληθὲς ὅτι πολλοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν ἐπέδειξαν ἀκόμη βράειν καὶ ζωτικότητα ἀρκετὴν.

νοὺς γεωργικά ἐφόδια καλλιεργητάς. 8) Διατήρησις τοῦ νόμου περὶ κολλυγικῆς ἐσοδείας. 9) Παρατάσις τῆς προθεσμίας τοῦ νόμου τούτου μέχρι τέλους Ἀπριλίου καὶ 10) Συνηγορία ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτημόνων κτηνοτρόφων.

1) Οἱ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου 602 συσταθέντες γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶνε ἤδη (τέλος 1921) 1711, μὲ 95,963 μέλη. Ἐάν δὲ ληφθῇ ὡς ὅτι καθεὶ ἐταίρος ἐπιδρομῇ μίαν οἰκονόμειαν ἐκ πέντε προσώπων, κατὰ μέσον ὄρον, οἱ γεωργικοὶ μὲς συνεταιρισμοὶ ἐξυπηρετοῦν περὶ τὸ ἡμῶν ἑκατομμύριον ψυχῶν ἐπὶ πληθυσμοῦ 5 1/2 ἑκατομ. Ἐκ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων 417 εἶνε ἀπεριόριστου εὐθύνης καὶ 1264 περιορισμένης εὐθύνης. Σύνολον ἐταιρικῶν μερίδων 7,326,586 δρα., σύνολον περιορισμένης εὐθύνης 46,810,777. Οἱ κατὰ τὴν ἀγροτικὴν νομοθεσίαν συσταθέντες συνεταιρισμοὶ εἶνε 190. Τέλος οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀνέρχονται εἰς 209.

2) Αἱ νέαι χορηγήσεις τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς εἰς γεωργίαι καὶ κτηματίας ἐνέως τοῦ 1921 ἦσαν 78 ἑκατομ. δρα. (ἐξ ὧν ὑπόλοιπον 31 Δεβρίου 1921 68 ἑκατ.). Ἐκ τούτων 27 1/2 ἑκατ. δρα. εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς. Τὸ α' μέρος τῆς λειτουργίας τοῦ νόμου περὶ συνεταιρισμῶν, τὸ 1915, αἱ νέαι χορηγήσεις εἰς αὐτοὺς ἀνῆλθοντο εἰς 224 χιλ. δρα., τὸ 1916 περὶ τὸ 1 ἐκ., τὸ 1917 εἰς 1 1/2 ἑκατομ., τὸ 1918 εἰς 7 1/2 ἑκατομ., τὸ 1919 εἰς 13 1/2 ἑκατομ., τὸ 1920 εἰς 25 ἑκατομ. δρα. Αἱ χορηγήσεις εἰς τοὺς ἀστικοὺς ἀγροτικοὺς συνεταιρισμοὺς περὶ τὰ 6 ἑκατ. δρα. διὰ τὸ 1921.

Ἐπίσης δεῖ ἡ ὅλη ὀργάνωσις χρήζει βελτιώσεως καὶ συμπληρώσεως. Ἄλλ' εἶνε βέβαιον δεῖ ἡ ἐν γένει συνεταιριστικὴ παρ' ἡμῖν ἐξέλιξις βαίνει ταχέως πρὸς τὰ ἔμπροσ.

Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις ἀναπνέστω ἀπὸ τὰς ἰδέας αὐτάς, αἱ ὁποῖαι τῇ κατέστησαν ἰσως ἀντιπαθεῖς, διότι εἶχον τὴν ἀτυχίαν νὰ υἱοθετηθοῦν καὶ ὑπεστηρίχθωσιν μὲ ἐνθουσιασμόν ἀπὸ τοὺς Φιλελευθέρους, δὲν θὰ κατήργει τὴν ἀλληλεγγύην τῶν κληρούχων, οὐδὲ θὰ περιορίζετο ἡ αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ νομοσχεδίου εἰς τὸ ἄτονον ἐπιχείρημα, ὅτι δὲν ἀποκλείονται νὰ σχηματισθοῦν βαθμηδὸν ἐκουσίως μεταξὺ τῶν κληρούχων συνεταιρισμοί, περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁποίων λίαν συγκαταβατικῶς γίνεται εὐφημος μνεία ἐν τῇ ἐκθέσει, ἀλλὰ προφανῶς ἔνευ ἐνδομούχου πεποιθήσεως.

Ἀναγκαστικοὶ καὶ ὑποθηκικοὶ συνεταιρισμοί. Σημειωτέον δεῖ διαφέρει κάπως ἡ ἔννοια τοῦ ἀναγκαστικοῦ συνεταιρισμοῦ (λ. γ. ἀρδύσεως ἢ ἀντιπλημμυρικῶν ἔργων), εἰς τὸν ὅποιον ἀναγκάζονται ἐκ τοῦ νόμου νὰ συνεισφέρουν καὶ μετέχουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀντιπθήμενοι εἰς τὴν σύστασίν του, ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου. Τὸ εὐεργέτημα δηλ. τῆς ἀποκαταστάσεως, τὸ ὅποιον δὲν ἐπιβάλλεται ὑποχρεωτικῶς εἰς τοὺς ἀγρότας, συνοδεύεται καὶ μὲ δροὺς τινάς, μεταξὺ τῶν ἑποίων καὶ ἡ συνεταιρικὴ ὀργάνωσις.

Ἡ αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ νομοσχεδίου ἀντιτάσσει κατὰ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἐν ἄλλο ἀνεπιτυχὲς ἐπιχείρημα. Συγκρίνουσα τοὺς ἀλλοτρίους λειτουργοῦντας ὑποθηκικοὺς συνεταιρισμοὺς ἀπεριορίσθαι εὐθὺς πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου. Λέγει, δεῖ ἐκεῖ μὲν ἡ ἐπιδάρυσις τοῦ κτήματος διὰ δανείου δὲν ὑπερβαίνει τὰ $\frac{3}{4}$ τῆς ἀξίας. ἐνθ' εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου τὸ δάνειον ἀντιπροσωπεύει τὸ ὅλον τῆς ἀξίας καὶ ἐπομένως ὁ ἀλληλέγγυος συνεταιρὸς ὑπέχει μεγαλύτερον κίνδυνον διὰ τὴν ἰδικήν του περιουσίαν. Ἀλλὰ λησμονεῖται δεῖ ἕκαστος κλῆρος ἀποκτᾷ μεγαλυτέραν ἀξίαν τοῦ καταλογισθέντος τιμήματος, τὸ ὅποιον ἀντιπροσωπεύει τὴν κεφαλαιοποίησιν τῆς καθαρᾶς προσόδου τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος γαιοκτημόνος μόνον. Ἐνθ' οἱ κληροῦχοι προσδίδουν μεγαλυτέραν σχετικῶς ἀξίαν εἰς τοὺς κληροῦχος των, διότι συνυπολογίζουσιν καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας των ἐκ τῆς παραγωγῆς, δημιουργοῦντες οὕτω ἀνωτέραν τιμὴν πωλήσεως. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ ζήτησις τῆς μικροῦς ιδιοκτησίας εἶνε πολὺ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν ζήτησιν τῆς μεγάλης ιδιοκτησίας. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡ ἐπιδάρυσις τοῦ κλήρου ἐξήντλει τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, λόγος περισσότερον νὰ προστεθῇ εἰς τὴν ἐμπράγματον ἀσφάλειαν καὶ ἡ ἐκ τῆς συνεταιρικῆς ἀλλη-

λαγγύτης προσωπικῇ πρὸς εὐκολωτέραν προσέλκυσιν ἐπαρκῶν πιστώσεων ἐπ' ἀγαθῷ πάντων τῶν κληρούχων.

Βάληροῦχοι. Ἡ διέπουσα τὸν ἀγροτικὸν νόμον κεντρικῇ ἰδέᾳ ὑπῆρξεν ἡ περιέλευσις τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς εἰς τοὺς ἀκτήμονας γεωργούς, ὑφ' εἰσδηλήποτε μορφήν καὶ ἐν τὴν καλλιεργοῦν οὗτοι (κολλίγει, ἀντισπορίται, παρακεντέδες κλπ.). Οὐδ' ἐκρίθη ὅτι οἱ οἰκονομικῶς θοθενότεροι ἄνθρωποι, οἱ γεωργοὶ παρακεντέδες, ἔδει νὰ τεθῶσιν εἰς ὑστέραν μοῖραν. Ἀπεναντίας ἐπεβάλλετο νὰ τύχουν οὗτοι ἀμέσως ἴσης προστασίας ὑπὸ ἐνὸς φιλελευθέρου Κράτους, καὶ ὅτι οἱ μὴ ἔχοντες ἐπαρκῇ, τὰ ἐφόδια ἀποταλοῦν τὴν πλειονότητα τῶν καλλιεργητῶν. Θὰ ἀπετέλει δὲ κατὰ φῶρον ἀδικίαν, ἰδίᾳ πρὸς τοὺς ἀποστρατευμένους πολεμιστάς, οἱ ὅποιοι ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς ἐστίας τῶν θὰ ἐστεροῦντο τῶν μέσων καλλιεργείας, ἐὰν ὥρῃζετο δι' αὐτοὺς μειονεκτικὴ θέσις. Οἱ ἀγρόται δὲ οὗτοι ἀποκτώντας γῆν καὶ μέσα πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεών των, οὐδαμῶς θὰ ὑστερήσουν εἰς παραγωγικότητα.

Ἡ σημερινὴ Κυβέρνησις τὸναντίον κρίνει, ὅτι οἱ μορτίζεται ἔχουν «μεγαλύτερα παντὸς ἄλλου δικαιώματα εἰς τὴν πρὸς ἀποκατάστασιν ἀντιλήψιν τῆς Πολιτείας», καθ' ἃ λέγει ἡ αἰτιολογικὴ ἐκθεσις τοῦ νομοσχεδίου. Τοῦτο δὲ παρὰ καὶ τὸ ῥητὸν αἴτημα τοῦ εἰρημένου πανηγυρικοῦ ψηφίσματος τῆς «Πανθεσσαλικῆς Ἀγροτικῆς Ἐνώσεως» κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1922, καθ' ὃ «οἱ ἀγρόται ἀποκρούουν διαρρήξιν τὴν ἰδέαν τῆς χωριστῆς ἀποκαταστάσεως κολλίγων καὶ παρακεντέδων καὶ ζητοῦν ὅπως πάντες οἱ ἀκτήμονες τύχουν συγχρόνως τῇ αὐτῇ κυβερνητικῇ ἀντιλήψεως καὶ μερίμνης». Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὸ νομοσχέδιον (ἀρθρ. 5) λαμβάνουν πλήρη κληρὸν, μετὰ τοὺς ἐπιμόρτους καλλιεργητάς, οἱ μὴ ἐπίμορτοι, ἐφ' ὅσον ἔχουν πλήρη τὰ ἐφόδια, οἱ δ' ἔχοντες αὐτὰ ἀνεπαρκῆ ἢ στερούμενοι αὐτῶν, ἀποκαθίστανται εἰς τὸ ἀκαλλοτριούμενον κτῆμα ὑστερον ἀπὸ ἄλλας κατηγορίας μορτιτῶν ἄλλων κτημάτων, καὶ ἐν τῇ λαμβάνουν κληρὸν ἡλαττωμένον εἰς τὸ ἡμισυ ἢ τὸ τέταρτον τοῦ κανονικοῦ, δυνάμενον ν' αὐξηθῇ εἰς τὸ ἀκέραιον εἰς τὸ μέλλον.

Ἡ νομοθεσία τῶν Φιλελευθέρων, εὐνοοῦσα ἐξ ἴσου πάντας τοὺς καλλιεργητάς τῆς γῆς, ἐπρονόησε περὶ τῆς πιστωτικῆς ἐνισχύσεως αὐτῶν διὰ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ὡς ἐλέχθη καὶ ἑνωτέρω (ἀρθρ. 28 ἀγροτικ. νόμου καὶ νόμος 2522 μετὰ τῶν ἐκτελεστικῶν του διαταγμάτων), εἰς τρόπον ὥστε καὶ οἱ στερούμενοι ἐφοδίων νὰ προμηθευθῶσιν αὐτὰ καὶ ἀποδώσι τάχιστα παραγωγικοί. Τὰ ἐφόδια αὐτὰ καὶ ἡ συγκαμιδὴ καθίστανται ὑπέγγυος διὰ τὰ παρεχόμενα δάνεια, συμφώνως πρὸς ἕτερον νόμον 2184 περὶ γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου. Σημειωτέον ὅτι οἱ μὴ,

έχοντες πλήρη τὰ ἐφόδια ἐξοικονομούνται πολλάκις προσωρινῶς μὲ τὴν χρησιμοποίησιν καλλιεργητικῶν μέσων τῶν συγχωρίων τῶν ἐπ' ἀνταλλαγῇ ὑπηρεσιῶν. Διὰ τὴν περίπτωσιν δὲ τῆς ἀδυναμίας τῆς καλλιεργείας αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ κληροῦχου ἐπρονόησεν ὁ ἀγροτικὸς νόμος (ἄρθρ. 31. νὰ ἐκμισθώνεται ὁ κλῆρος τοῦ κατόπιν προσηκούσης βεβαιώσεως τῆς ἀδυναμίας καὶ ἀδείας. Οὕτω ἡ παροδική, ἀδυναμία τοῦ κληροῦχου δὲν ἀποστερεῖ αὐτὸν ὅλης τῆς προσόδου τοῦ κλήρου, ἐνῶ, κατὰ τὸ νομοσχέδιον, μέχρις ἐξευρέσεως ὑπὸ τοῦ καλλιεργητοῦ τῶν ἐφοδίων, οὗτος στερεῖται τῆς προσόδου ἐνὸς μεγάλου μέρους τοῦ κλήρου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐν τούτοις ἀναμένει τὴν βαθμιαίαν οἰκονομικὴν του ἀνόρθωσιν. Ἡ δὲ μερὶς τοῦ ἀδυνάτου παραμένει ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τὴν κυριότητα καὶ κάρπωσιν τοῦ ἰδιοκτητῆ τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος κτήματος, χωρὶς νὰ εἶνε ἀκριβές. Ἔτι μόνον «διὰ τοῦ τρόπου τούτου κατορθοῦται, ὥστε νὰ μὴ παραμένῃ ἀκαλλιεργητὸς ἐκτασις ἐνεκεν ἀδυναμίας τῶν μὴ ἐχόντων τὰ ἐφόδια», ὡς ἀναφέρει ἡ αἰτιολογικὴ ἐκθεσις. Διότι τὸ ἄρθρον 32 τοῦ κειμένου νόμου προβλέπει καὶ αὐτὴν τὴν ἐν ἀδυναμίᾳ τοῦ κληροῦχου νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὸν κλῆρον τοῦ ἐκποίησιν αὐτοῦ ὑπὲρ ἄλλων καλλιεργητῶν ἢ ὑπὲρ τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Τέλος ὁ ἰσχυρισμὸς τινῶν ὅτι οἱ καλλιεργηταὶ παρακεντέδες δὲν πρέπει ν' ἀποκατασταθοῦν, διότι οὕτω θὰ λείψουν ἐργατικά χεῖρες ἀπὸ τοὺς ἀποκαθισταμένους κολλίγους, δὲν εἶνε μόνον ἀντικεινῶνικὸς, ἀλλὰ καὶ ἀδάσιμος. Αἱ ἀποκαθιστάμεναι οἰκογένειαι ἐπαρκοῦν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ κλήρου τῶν δι' ἐκτάκτους δὲ ἐργασίας, λ. χ. θερισμόν, ἀλωνισμόν, ἐφ' ὅσον δὲν χρησιμοποιήσουν ἀμέσως γεωργικὰς μηχανὰς συνεταιρικῶς, θὰ προσλαμβάνουν ἐκτάκτους ἐργάτας, ἐρχομένους ἐκ γειτονικῶν περιφερειῶν ἢ καὶ ἄλλων χωρῶν (λ. χ. Γκέγκηδες), ὅπως γίνεται ἤδη εἰς τινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπιβάρυνσιν τῶν κληροῦχων ἐν γένει διὰ τῶν θανόντων, ἡ μετανοεμβριανὴ οἰκονομικὴ κατάστασις, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω, ἀποτελεῖ ὅχι μικρὸν ἐμπόδιον.

Χαρακτηριστικὴ τέλος διὰ τὴν τυραννολογίαν τῆς εἶνε ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 6 τοῦ νομοσχεδίου, καθ' ἣν ἀποκλείονται τῆς ἀποκταστάσεως «οἱ καταδικασθέντες εἰς εἰρκτὴν ἐπὶ ἀνυποταξίᾳ ἐν ὧρα πολέμου, ἐφ' ὅσον αἱ πράξεις, δι' αἷς καταδικάσθησαν, διεπράχθησαν μετὰ τὴν 1 Νοεμβρίου 1920, πρὸς τούτοις οἱ καταδικασθέντες ἐπὶ ληστείᾳ, δολοφονίᾳ, ὡς καὶ οἱ δις ἀπὸ τοῦ 1920 καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ ζωοκλοπῇ ἢ ζωοκτονίᾳ καταδικασθέντες».

Ἀπαλλοτριωτέα κτήματα. — Τὰ μοναστηριακὰ. — Ὁ ἀ-

ἡγετικός νόμος καθώριζεν ὅτι πάντα τὰ γεωργικά κτήματα ὑπόκεινται· εἰς ἀπαλλοτριώσεις καὶ παραχώρησιν, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἀνάγκη ἀποκαταστάσεως τῶν καλλιεργητῶν. Ἡ κήρυξις τῆς ἀπαλλοτριώσεως γίνεται διὰ Β. Δικτάγματος, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται νὰ περιλάβῃ καὶ μέρος μόνον τοῦ κτήματος. ὅσον ἐπαρκεῖ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν. Καὶ τὰ μὲν κτήματα τοῦ Κράτους, τῶν δήμων, τῶν μονῶν. ἢ ἄλλων εὐαγῶν ἰδρυμάτων δύνανται νὰ παραχωρηθῶν ὁκόκληρα, καὶ ὃ γὰρ προηγεῖται διὰ τινος κατηγορίας καλλιεργητῶν (ἄρθρον 5) ἢ εἰς τὰ κτήματα ταῦτα ἐγκατάστασις, διότι τὰ νομικά ταῦτα πρόσωπα, ἐκμεταλλευσόμενα διὰ βλαβερῶν συνήκως ἐνοικιάσεων τὴν γῆν των καὶ ἔχοντα ὀλιγωτέρους δεσμούς πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τὰ φυσικά πρόσωπα, πρέπει νὰ προηγοῦνται εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ λόγῳ τοῦ κοινωνικοῦ ἄλλως τε προσορισμοῦ των. Ἀντικαθιστῶσι δὲ τὴν ἑγγεῖον πρόσδοον μὲ τὴν ἐκ τῆς ἀποζημιώσεως εἰσόδημα. Ἡ διατήρησις καλλιεργητῶν δουλευόντων εἰς κτήματα τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἄλλων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, θ' ἀπετέλει ἀνυπόφορον ἀντικεινῶν ἀντίθεσιν. Διὰ τοῦτο ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων ἀπέκρουσεν ἀποτελεσματικῶς τὰς διαμαρτυρίας, τὰς ὁποίας, ὡς μὴ ὀφείλει, ἤγειραν οἱ καλόγηροι, ἐπακαλεσθέντες ἀδασίμους καὶ ἐκκλησιαστικούς ἀκόμη θεσμούς, διηκούλυνε δὲ καὶ δι' ἄλλων διατάξεων τὴν ἐνοικίασιν τοιούτων κτημάτων πρὸς τοὺς συνεταιρισμούς, μέχρι τῆς ἀπαλλοτριώσεως (ἄρθρ. 70).

Ἐξ ἄλλου τῶν ἰδιωτικῶν κτημάτων μένει ἀναπαλλοτρίωτος ἑκτασις χιλίων τοῦλάχιστον στρεμμάτων. ἢ καὶ ὀλιγότερον εἰδικῶς διὰ τὸν νομὸν Τρικκάλων μέχρι τοῦ 1,0 τοῦ ὅλου κτήματος. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης διατηρεῖτο μέση ἰδιοκτησία ἢ καὶ μεγάλη, ἐὰν τὸ ἀπομένον τμήμα ἦτο μεγαλύτερον, δυναμένη νὰ καλλιεργηθῇ τεχνικώτερον ὡς ὑπόδειγμα ἐν πολλοῖς διὰ τοὺς μικροῖδιοκτήτας. Ἄν δὲ ὁ ἰδιοκτήτης αὐτῆς παρημέλει κατόπιν τὴν τοιαύτην καλλιέργειαν, θὰ ἦτο δυνατόν πάντοτε διὰ μεταγενεστέρου νόμου νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἀπαλλοτριώσις καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπολειφθέντος τμήματος. Ἐξ ἄλλου δὲν προβλέπετο ὅτι θὰ ἐπέλθῃ στενεχωρία εἰς τὸν καταρτισμὸν ἐπαρκῶν κλήρων διὰ τοῦ περιορισμοῦ τούτου, μετὰ μάλιστα τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 11 τοῦ νόμου 2189, καθ' ἣν ἐπατρίετο ἡ συμπληρωματικὴ παραχώρησις γειτονικῶν ἐκτάσεων εἰς τοὺς συνεταιρισμούς πρὸς ἀποφυγὴν μεταναστεύσεως τῶν καλλιεργητῶν.

Διὰ τοῦ νομοσχεδίου δὲν αἴρεται ἐντελῶς, ἀλλὰ μετριάζεται ὁ περιορισμὸς οὗτος, ὁ ὁποῖος ἐνῆτο, ἰδίᾳ εἰς κτήματα τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἀπεδείχθη τῷ ὄντι ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς, ὅτι περιώριζε κατὰ τι τοὺς κλήρους λόγῳ τῆς πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ. Ὅριζεται ὁ γὰρ ἐν

τῷ νομοσχεδίῳ - ὅτι πάντα τὰ μορτιτικῶς καλλιεργούμενα ἐν ὅλῃ ἢ ἐν μέρει κτήματα δύνανται ν' ἀπαλλοτριωθοῦν ὁλοκληρωτικῶς, εἰσαδήποτε ἐκτάσεως καὶ ἀν' ὧσιν. Ἐν τούτοις εἰς τὰ τοιαῦτα μορτιτικῶς καλλιεργούμενα κτήματα κατωτέρως τῶν 500 στρεμμάτων ἐκτάσεως ἀπαλλοτριούται ἀποκλειστικῶς ἢ ἀναγκαιοῦσα μόνον πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν ἐν αὐτῇ καλλιεργούτων μορτιτῶν ἑκτασῶν, ἐπομένως ὄχι ἄλλων καλλιεργητῶν. Τὰ μὴ κολλιγικά κτήματα ἀπαλλοτριούνται: μόνον, ἂν εἶνε ἄνω τῶν 500 στρεμμάτων. Ἡ εὐρυνσις αὕτη τοῦ ὁρίου ἀπαλλοτριώσεως εἶνε ἡ ὀρθή, ἀλλὰ ἡ ἀπόδοσις εἰς αὐτὴν τόσον μεγάλης σημασίας, ὅσῃν τονίζει ἡ αἰτιολογικὴ ἑκθεσις, εἶνε ὑπερβολικὴ. Διότι ἀπ' ἐνὸς οὗτως ἢ ἄλλως εἰς πλείστα κτήματα πολλῶν περιφερειῶν, ἰδίᾳ εἰς τὰς Ν. Χώρας, θὰ περισσεύσῃ ἑκτασις μεγαλυτέρα τῶν 1000 στρεμμάτων διὰ τοὺς ἰδιοκτῆτας. Ἐξ ἄλλου δὲ διὰ τὰς περιφερείας μὲ πυκνὸν πληθυσμὸν ἀφίνεταί· εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην δι' ἄλλης ὁδοῦ, κατὰ τὸ νομοσχέδιον, ὁριστικῶς ἢ προσωρινῶς, ἵστη ἢ καὶ μεγαλυτέρα τῶν 1000 στρεμμάτων ἑκτασις. Διὰ τῆς ἐλαττώσεως δηλαδὴ τῶν κλήρων τῶν μὴ ἐχόντων πληρῆ, ἐφόδια καί, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐκτάσεως τῶν κλήρων.

Μεγάλη αὐτοκαλλιέργεια καὶ μικρὰ καλλιέργεια. Ἐξ ἄλλου εἰς τὰ αὐτοκαλλιεργούμενα κτήματα ὁρίζεται ἐν τῷ νομοσχεδίῳ (ἄρθ. 2 § 4), ὅτι δύνανται νὰ ἐγκατεσταθοῦν μόνον οἱ καλλιεργηταὶ ὁμόρων κτημάτων, ἀνεπαρκῶν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν καὶ δὴ «κατὰ τοιοῦτον, εἰ δυνατόν, τρόπον ὥστε νὰ μὴ θιχθῇ ἡ αὐτοκαλλιέργεια». Συνεπῶς ἀποκλείονται αὐτοὶ οἱ ἐγκάτοικοι καλλιεργηταὶ τοῦ αὐτοκαλλιεργουμένου κτήματος (κουλουκτοῦδες), ἢτοι ἀποκλείεται κατὰ κανόνα ἡ ἀπαλλοτριώσις, διὰ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ὑπὲρ τῶν ὁμόρων καλλιεργητῶν. Ἐνθ' εἰς προηγούμενον ἄρθρον (5) τοῦ νομοσχεδίου τίθεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐν γένει καὶ αὐτῶν τῶν γεωργεργατῶν τῶν διαμενόντων ἀπὸ τριτίας εἰς τὸ κτήμα. Ἀποκλείονται οὕτω ἐπίσης καὶ οἱ προϋπάρχοντες καλλιεργηταὶ τῆς αὐτοκαλλιεργείας, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἦσαν κολλίγοι, ἐξαναγκασθέντες παρικιλοτρόπως ὑπὸ τῶν γαιοκτημόνων νὰ ἀποβάλλωσι τὴν μορτιτικὴν σχέσιν.¹⁾

1) Ὁ κ. Χασιώτης ἐπρότεινεν εἰς τὸ Πανελλήνιον Ἀγρ. Συνέδριον ἀπαλλοτριῶσαι ὁλοκληρωτικῶς πάντων τῶν κτημάτων καὶ ὅπου δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ ἀποκατάστασις ἀκτημόνων καλλιεργητῶν, ὅπως τῆς πλεοναζούσας γαίας διαχειρίζεται Εὐδικὸν Ἀγροτικὸν Ταμεῖον, ὁργανούμενον καταλλήλως. Ἀνάπτυξιν τῆς κῆρας ταύτης, ὥς πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ ἰδέα τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἢ διαχειρίσεως τῶν πλεοναζουσῶν γαίων ὑπὸ τοῦ νομικοῦ τούτου προσώπου ἐμβάλλει εἰς πολλοὺς διωτισμοὺς, πρβ. εἰς «Νῆα Γεωπονικά», τεύχ. 1 - 2 τοῦ 1922.

Σημειωτέον ὅτι εἰς ἐλάχιστα ἐκ τῶν 60 ἕως 70 αὐτοκαλλιεργουμένων κτημάτων (πρβ. ἀνωτ. σελ 77 στμ. 1) ἀσκείται ὑποδειγματικὴ καλλιέργεια, λ.χ. διὰ βελτιώσεως ἢ εἰσαγωγῆς νέων σπόρων, νέων εἰδῶν, λιπασμάτων, μηχανικῶν μέσων, ἐκτελέσεως ἔργων. Αὐτοκαλλιεργεῖται δὲ ὑποδειγματικῶς οὐδαμῶς ἐθίξεν ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων. Τὰ πλείστα οὐδαμῶς θὰ τύχῃσι χειρότερας καλλιεργείας ὑπὸ τῶν ἀποκατισταμένων καλλιεργητῶν, ἂν μάλιστα οὗτοι ὀργανωθῶσι συνεταιρικῶς διὰ τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τῶν μηχανικῶν μέσων. Ἀπεναντίας ἡ μέριμνα τοῦ μικροῦ δικητόρου διὰ τὸν κλήρον του θὰ ἐντείνῃ τὴν παραγωγικότητά του. Ἡ τοιαύτη μικρὰ καλλιέργεια ἔχει ἀνωτέραν συνολικὴν ἀπόδοσιν διὰ τὴν Ἑθν. Οἰκονομίαν ἢ ἡ μεγάλῃ καλλιέργεια. λόγῳ τῆς πλήρους χρησιμοποίησεως ἐκάστης γεωργικῆς οἰκογενείας τόσον εἰς τὴν καλλιέργειαν (ἄμειψοσπορά), ὅσον καὶ εἰς ἄλλας ἐργασίας ἀγροτικῆς οἰκονομίας (κτηνοτροφία, πτηνοτροφία, ἐνταχρὺ μελισσοκομία, σιροτροφία, θενδροκομία κλπ.). Οὕτω δὲ διὰ τῆς μικρᾶς καλλιεργείας καθίσταται δυνατόν, ἢ συντήρησις περισσοτέρων ἀγροτῶν καὶ ἐπομένως ἢ πύκνωσις τοῦ πληθυσμοῦ, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ ἀνύψωσις. Στοιχειώδης δὲ βελτιώσις εἰς τὴν μέθοδον τῆς καλλιεργείας δύναται νὰ ἐπιφέρῃ μεγάλην αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς.

Αἱ γαῖαι παρὰ τὰς πόλεις. Τέλος διὰ τοῦ νομοσχεδίου κηρύσσονται ἀναπαλλοτριώσιμαί κολλιγικαὶ ἢ μὴ γαῖαι, αἱ καίμεναι ἐντὸς τοῦ σχεδίου ἢ τῆς ζώνης πόλεως τινος (ἀρθρ. 2 § 14). Σημειωτέον ὅτι πολλάκις ἡ ἔκτασις τῶν σχεδίων τούτων εἶνε ὑπερβολικὴ, ἢ δὲ ζώνη υπερβαίνει ὁλόκληρον χιλιόμετρον ἀπὸ τοῦ ἐκτεταμένου σχεδίου, καθ' ὃ δύναται νὰ καθορίσῃ Βασιλικὸν Διάταγμα. Συνεπῶς διὰ τινας πόλεις ὡς αἱ Θεσσαλικαί, ἡ διάταξις δύναται ν' ἀποδῇ ἀδικαιολόγητος κατὰ τῶν γεωργῶν, ἐφ' ὅσον ἐπὶ ὁλοκλήρους ἰσως γενεᾶς δὲν θὰ ἐκτίζετο ἡ ἔκτασις, ἥς ἐπιδιώκεται ἢ ἐξαίρεσις ἀπὸ τῆς ἀπαλλοτριώσεως.

Οἱ κλήροι. Ἡ ἔκτασις τῶν κλήρων δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ κανονισθῇ διὰ τοῦ νόμου ἐκ τῶν προτέρων καὶ ὁμοιομόρφως. Ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ εἶδους τῆς καλλιεργείας, τῆς ποιότητος τῆς γῆς, τῆς παραγωγικότητος τῶν καλλιεργητῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν. Δι' αὐτὸ ὁ ἀγροτικὸς νόμος καθώρισεν ἐν τῷ ἄρθρῳ 7, ὅτι «ὁ γεωργικὸς κλήρος, παρεχόμενος εἰς τοὺς ἀσκούοντας ὡς κύριον ἔργον τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, δεῖον νὰ περιλαμβάνῃ, πλὴν τοῦ ἀναγκαίου χώρου διὰ τὴν κατοικίαν μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτῆς, ἔκτασιν ἐπαρκῆ πρὸς συντήρησιν γεωργικῆς οἰκογενείας, ἀπαρτιζομένης ἐκ τῶν γυνέων καὶ τριῶν τοῦλάχιστον τέκνων. διὰ τῆς αὐτοπροσώπου ἐκμεταλλεύσεως τοῦ κλήρου, ὑπὲρ τὰς

συνήθεις ἐν τῇ τόπῃ γεωργικὰς συνθήκας. Ἐκτὸς τοῦ γεωργικοῦ κλήρου παρείχεται (ἄρθρ. 8) εἰς τοὺς εὐαριθμούς ἐπαγγελματίας ἐκάστου κτήματος, τοὺς μετερχομένους, ὡς κύριον βιοποριστικὸν ἔργον, ἐπάγγελμα χρήσιμον εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ χωρίου (εἰς τὸν διδάσκαλον, ἱερέα, ἱατρόν, σιδηρουργόν, σαγματοποιόν, ἀγροφύλακα κλπ.), κλήρος ἡλαττωμένος, «ἐπαγγελματικὸς» διὰ τὴν κατσίκαν μὲ περιοχὴν μέχρι 10 στρεμμάτων. Προστούτοις καθορίζονται ἐν τῇ νόμῳ καὶ «συνεταιρικοὶ» κλήροι (ἄρθρ. 9) ἐκ τοῦ ἀναγκαίου χώρου διὰ ὁδούς, πλατείας, ἐκκλησίαν, σχολεῖα, ἀποθήκας, ἀλωνοτόπους, κοινὴν βοσκήν κλπ.

Τῶν διατάξεων τούτων ἔγινε ὅπωςδὴποτε προσεκτικὴ χρήσις, μᾶλλον δὲ βᾶσιμα παράπονα μερικῶν γεωργῶν ἠκούσθησαν διὰ τὸ περιορισμένον τοῦ κλήρου. Μεμονωμένα δὲ παραδείγματα, παραδρομῶν τῶν κατὰ τόπους ἐπιτροπῶν ἀπαλλοτριώσεως περὶ τὸν κλῆρον καὶ τοὺς κληροῦχος, δεκτικὰ ὅμως διορθώσεως, ἔδωκαν λαβὴν εἰς τοὺς ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἢ ἀφανοῦς πολεμίους τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου εἰς ὑπερβολικὰς γενικεύσεις.

Τέλος ὁ ἀγροτικὸς νόμος ἐπρονόησε περὶ τῆς παραχωρήσεως κλήρων δωρεὰν εἰς τὰς Νέας Χώρας εἰς τοὺς διακριθέντας πολεμιστάς τῶν τελευταίων ἐθνικῶν ἀγώνων, οὐ μόνον πρὸς ἀνταμοιβὴν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν παραμεθορίων περιφερειῶν διὰ τοιούτων καλλιεργητῶν.

Τὸ νομοσχέδιον θέτει ἐκ τῶν προτέρων περιορισμοὺς εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ κλήρου. Ὁ γεωργικὸς δηλαδὴ κλῆρος δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ 70 στρέμματα διὰ τὸν νομὸν Τρικκάλων καὶ 140 διὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν ἔκτασιν ταύτην προστίθεται καὶ ἔκτασις ἰση πρὸς τὸ $\frac{1}{2}$ τοῦ κλήρου δι' ἕκαστον ἄρρεν τέκνον τοῦ κληροῦχου, μὴ ἀποκαθιστάμενον, ἀλλ' ἐν συνόλῳ ὁ κλῆρος δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ διπλάσιον τῆς ὡς ἄνω ἐκτάσεως. Ἀλλ' εἰς τοὺς γεωργικοὺς κλήρους συνυπολογίζεται ἐν ἀναλογίᾳ καὶ ὁ διαφυλαττόμενος κοινὸς χώρος διὰ ὁδούς, πλατείας, σχολεῖα, βοσκάς, δασικὰς ἐκτάσεις κλπ. Εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, ἐὰν ἡ καλλιεργήσιμος ἔκτασις εἴνε ἀνεπαρκὴς καὶ τὸ κτῆμα ἔχῃ ὀρεινὴν βοσκήν, ὁ γεωργικὸς κλῆρος δύναται νὰ ἐπεκταθῇ δι' ὀρεινῆς βοσκησίμου ἐκτάσεως κατ' ἀναλογίαν 1 στρέμματος πρὸς 3 τὸ πλῆθος. Διὰ πολλὰ κτῆματα οἱ περιορισμοὶ οὗτοι δὲν νομίζομεν ὅτι θὰ θίγῃσι τὴν ἐπάρκειαν τοῦ κλήρου. Ἀλλὰ δι' ὅχι ἐλίγω θὰ σημάνουν περιστολὴν τῆς ἐπαρκείας. Ἐνθ' ἀνευ τῶν φραγμῶν τούτων ἡ πραγματικὴ ἐπάρκεια κρίνεται, ὑπὸ τὴν κοθεδήγησιν ἄλλως τε καὶ ἐπιτήρησιν τῶν προσταζμένων ἀρχῶν, ἀκριβέστερον. Καὶ ὁ ἐπαγγελματικὸς κλῆρος τέλος

περιορίζεται εἰς τὸ πολὺ στρέμματα μὲ ἐξεζητημένῃν φειδῶ, προκα-
μένου περὶ ὀλίγων βίσι καλίστων, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὅλῃν ἔκτασιν τοῦ
κτῆματος.

Ἀναπαλλοτρίωτον κλήρων. Ὁ κατακερματισμὸς τῶν ἀγρῶν
εἰς μικρὰ τεμάχια, συνεπείᾳ διαδοχικῶν μεταδιδάσεων, ἐν ζωῇ ἢ αἰτίᾳ
θανάτου, δημιουργεῖ μὴ βιώσιμον πλέον μικροῖς δικησίαν, ἀνεπαρκῆ
καὶ ἐξ αὐτῆν τὴν ἐντατικὴν μικρὰν καλλιέργειαν, καὶ ἐπιφέρει κατασπα-
τάλῃσιν τῶν καλλιεργητικῶν δυνάμεων. Ἐπίσης ἡ εὐκολία τῆς ὑποθηκεύ-
σεως καὶ ἐκποιήσεως ὁλοκλήρου τοῦ ἀγροῦ εἰνε ἐπικίνδυνος διὰ τὸν
γεωργόν. Τὰ κακὰ ταῦτα, τὰ ὅποια δυστυχῶς ἐμφανίζονται εἰς πολλὰ
μέρη, τῆς Ἑλλάδος¹⁾, ἐπροκάλεσαν εἰς πολλὰς χώρας νομοθετικὰ μέτρα,
τόσον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἐλαχίστου ὅριου γῆς εἰς τὸν ἀγρότην, ἀκατα-
σχέτου ἀπὸ τοῦς θανειστάς του, ἢ καὶ ἀδιανεμήτου μετὰ θάνατον χάριν
ἐνὸς ἐκ τῶν κληρονόμων. Ἡ ἀνεκποιήτου ἐν ζωῇ ἀνευ εἰδικῆς ἀδείας
(Homestead, bien de famille insaisissable, Rentengut), ὅσον καὶ
διὰ τὸν ἀνασχηματισμὸν βιωσίμων κατ' ἔκτασιν κτημάτων διὰ τῆς συνε-
νώσεως μικρῶν τεμαχίων ἀνταλλασσομένων μεταξὺ τῶν κατόχων των
(remembrement).

Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα δὲν ἠδύνατο ν' ἀφήσῃ ἀδιαφόρους τοὺς
εἰσηγητὰς τῆς ἀγροικίης μας μεταρρυθμίσεως. Οὐδὲ μέτρα ἐνδεικνυ-
μένα καὶ γενικώτερον ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς ἰδιοκτησίας θὰ παρελεί-
ποντο ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς δημιουργίας τῶν κλήρων διὰ τοῦ ἀγροτικοῦ
νόμου. Οὕτω ἀφ' ἐνὸς εἰς τὸ ἄρθρον 29 ὤρίσθη ὅτι «οἱ κλήροι, ἐν
ἀνάγκῃ, δύνανται νὰ εἰνε ἀνισοὶ κατ' ἔκτασιν, δέον ὅμως νὰ εἰνε πάντως
ἴσοι κατ' ἀξίαν, ἀποφευγομένης ὅσον οἷόν τε τῆς μεγάλῃς τῶν γαιῶν
κατατμήσεως». Ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὸ ἄρθρον 32 τὸ εἰς τὸν συνεταιρι-
σμὸν παραχωρηθὲν κτῆμα καὶ ἡ μετὰ τὴν διανομὴν παραχωρηθεῖσα
εἰς ἕκαστον τῶν συνταίρων ἀτομικὴ ἰδιοκτησία δὲν δύναται ν' ἀπαλλο-
τριωθῇ ἢ διατεθῇ αἰτίᾳ θανάτου ὑπ' αὐτοῦ, οὐδὲ νὰ ἐπιβαρυνθῇ δι' ὑπο-
θήκης ἢ ἄλλου ἐμπραγμάτου δικαιώματος καὶ μετὰ τὴν ἀποπληρωμὴν
τοῦ τιμήματος, διὰ τὴν ὅποιαν εἰνε ὑπέγγυσον εἰς τὸ Κράτος. Κατ' ἐξαί-
ρεσιν δὲ δύναται νὰ ἐπιτραπῇ, κατόπιν προσήκουσας ἀδείας, ἡ ἐκποίη-
σις κλήρου, ἐὰν καταστῇ ἀδύνατος ἡ ὑπὸ τοῦ κληροῦχος ἐκμετάλλευ-
σις, ὥς καὶ νὰ ἐγγραφῇ ὑποθήκη, ἐπομένῃ, τῆς τοῦ Δημοσίου, ὑπὲρ τοῦ
συνεταιρισμοῦ, τῆς Τραπεζίτης ἢ τοῦ Κράτους.

1) Πβλ. λ. χ. διὰ τὴν Ἀχαιοήλιδα τὴν ἐμβριθῆ «Γεωργικὴν Ἑρευναν» τοῦ
νομοῦ Ἀχαιοήλιδος, Ἀθῆναι 1919, σελ. 35 ἐκ... ὕπο Χρ. Εὐελκίδην.

Διὰ τοῦ νομοσχεδίου ἀπαγορεύεται ἡ ἀπαλλοτριώσεις ἢ ἐπιδάρυντος τοῦ κλήρου πρὸ τῆς ἀποπληρωμῆς τοῦ τιμήματος, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει πρὸ τῆς παρελεύσεως πενταετίας ἀπὸ τῆς μεταγραφῆς αὐτοῦ. Ἐπομένως διὰ τὸν μετέπειτα χρόνον αἶρεται ἡ ὑπὲρ τοῦ κληροῦχος πρόνοια.

Ἄδιανέμητον. Τέλος κατὰ τὰ ἀρθρα 33 ἐπ. τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ κληροῦχος μένει ἀδιανέμητος ὁ κλήρος ὑπὲρ ἑνὸς τῶν κληρονόμων. ὅστις ὀρίζεται ἐκουσίως ὑπὸ τῶν συγκληρονόμων (ἀποζημιουμένων προσκόντως), ἢ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς.

Ἡ καινοτομία τοῦ ἀδιανεμήτου τοῦ κλήρου. τὴν ὁποίαν εἰσήγαγεν ὁ ἀγροτικὸς νόμος καὶ τὴν ὁποίαν καταργεῖ τὸ νομοσχέδιον, προσκρούει βεβαίως. Ὁπως κάθε καινὸν δαιμόνιον, εἰς τὰς σημερινὰς ἀντιλήψεις τῶν χωρικῶν. Ἀλλὰ θὰ ὀρίμαζε βαθμηδὸν καὶ θὰ ἐπεκράτει ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει ὁ θεσμὸς οὗτος, διὰ τοῦ ὁποίου περιστέλλεται ἡ ἐλευθερία τῆς πάλης ἐν τῇ οἰκονομικῇ ζωῇ, ὡς ἐπικινδυνός. καὶ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὁποίου παρ' ἡμῖν δύνανται τῷ ὄντι νὰ γεννηθοῖν ἀμφιβολαίαι τινές, ἔπρεπε νὰ δοκιμασθῇ πρὸ πάσης καταργήσεώς του.¹⁾ Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι διὰ τοῦ ἀδιανεμήτου ἐξαναγκάζεται ἐνδεχομένως εἰς μετανάστευσιν ὁ γεωργός, ὡς ἀναφέρει ἡ αἰτιολογικὴ ἐκθεσις, ἀλλὰ τοῦτο θὰ γίνῃ, ἂν δὲν ἐξεύρῃ ἄλλον ἀγρὸν εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος, καὶ εἴ ἐκ τῶν τυχόν διαθεσίμων τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἡ μετανάστευσις δὲ δὲν θὰ συνεπαγάγῃ πάντως καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ κληροῦχος, ὅστις θὰ ἔχῃ τὴν εὐχέρειαν, ἀντὶ τῆς ἐγκαταστάσεώς του εἰς τὰς πόλεις, ν' ἀνεύρῃ ἀλλαχού καὶ εἴ εἰς τὰς Νέας Χώρας ἀφθονον γῆν, ἔχουσιν ἀνάγκην τῶν χειρῶν του, ἐπ' ἀγαθῇ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

Ἐνῷ ἐξ ἄλλου ὁ τεμαχισμὸς τῆς μικροῦδιοκτησίας εἰς μικροσκοπικὰ βαθμηδὸν τεμάχια συνεπάγεται μοιρολατρικὴν φυτοζωίαν τῶν κατόχων αὐτῶν, ἀχρήστευσιν ἐργατικῶν δυνάμεων καὶ οἰκονομικὴν ἀνεπάρκειαν αὐτῶν ἐπὶ ζῆμ' αἰ τῆς γεωργίας, παρασκευάζει δὲ πολὺ χειροτέραν μετανάστευσιν ἀπόρων ἀνθρώπων πρὸς τὰ ἱστοικὰ κέντρα καὶ τὴν ἀλλοδαπήν. Συντείνει τέλος εἰς τὴν συγκρότησιν σὺν τῷ χρόνῳ

1) Τὸ ἀδιανέμητον, κατὰ τρόπον παρόμοιον πρὸς τὸ σύστημα τοῦ ἡμετέρου νόμου, προτείνει διὰ τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ θεσμὸς τοῦ bien de famille ἀπεδείχθη ἀνεπαρκής, ὁ πρῶν Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας Boret διὰ προτάσεως νόμου, τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσει εἰς τὸ νεώτατον βιβλίον του «Pour et par la terre» (Paris 1921). Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξαίρονται ἐκλαίκευτικῶς τὰ πλεονεκτήματα τῆς μικρᾶς ὑδιοκτησίας καὶ καλλιέργειας ἀπὸ γεωργικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀποψέως καὶ ὑποδεικνύονται μέτρα πρὸς σχηματισμὸν καὶ διατήρησιν αὐτῆς.

μεγαλειτέρας ιδιοκτησίας ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων ὀλίγων κληρούχων, χρησιμοποιοῦντων ἀκτήμονες καλλιεργητάς, συνεπεία τῆς ἐκπονήσεως τῆς τεμαχιζομένης μικρᾶς, καὶ οὕτω ἐγκυμονεῖ νέα ἀγροτικά ζήτηματα διὰ τὸ μέλλον.

Παραχώρησις τῆς ἐσοδείας πρὸ τῆς ἀπαλλοτριώσεως.
Ἡ ἔλλειψις ἐπαρκoῦς προσωπικοῦ γεωπόνων διὰ τὴν ἀκόμη ταχύτερον προεῶν τῆς ἀπαλλοτριώσεως ἐγέννησεν, ὡς εἴρηται, τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιψηφίσεως μέτρου (νόμος 2521), κατὰ τὸ ὅποιον, καὶ πρὸ τοῦ πέρατος τῆς διαδικασίας τῆς ἀπαλλοτριώσεως, καθίστατο δυνατὴ ἡ παραχώρησις τῆς ἐσοδείας τῶν κηρυχθέντων ἀπαλλοτριώσεων κολλίγιων κτημάτων, ἀντὶ ἀποζημιώσεως ἀναλογούσης εἰς τόκον 6 ο/ο ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος. Ἡ ἀποζημιώσις ἐκانونίζετο διὰ συντομωτάτης δικαστικῆς ὁδοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου. Κατὰ τὴν ὁριστικὴν δὲ διαδικασίαν διωρθώνετο ἡ τυχὸν λαθασμένη ἐπὶ πλέον ἢ ἑλαττον ἐκτίμησις. Σημειωτέον ὅτι διὰ τοῦ ρηθέντος ἄλλου νόμου 2522 ἐλαμβάνετο πρόνοια καὶ διὰ δάνεια πρὸς διευκόλυνσιν τῶν συνεπειῶν τῶν κολλίγιων εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐσοδείας, τοῦ σπόρου κτλ.

Ἡ μεταναστρεφικὴ Κυβέρνησις ἀπέφυγε, κατὰ τὸ δυνατόν, νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ριζικὸν τοῦτο μέτρον, δηλώσασα ὅτι δὲν θὰ παρτεῖνῃ τὴν ζήτηθεσαν ὑπὸ τῶν κολλίγιων καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου προεβλεπομένην παράτασιν διὰ τὴν ὑποβολὴν τῶν σχετικῶν αἰτήσεων (πρβ. ἄνωτ. σελ. 75), ἐνῷ συγχρόνως διεζίδετο καταλλήλως ὅτι ὁ νόμος εἶνε ἄκυρος, ὡς μὴ ὑπογραφείς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου. Οὐχ ἦν τὸν ἡ διεδικασία, κατὰ τὸν νόμον, ἐτίθετο εἰς ἐνέργειαν καὶ διεξήγετο διὰ τῆς υποβολῆς αἰτήσεως εἰς τὸ ἀρμόδιον εἰρηνοδικεῖον ὑπὸ τῶν κολλίγιων, ἐδίστασε δὲ ἡ Κυβέρνησις νὰ συστήσῃ ἐπισήμως εἰς τὰς δικαστικὰς ἀρχὰς τὴν μὴ ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τούτου ἢ νὰ τὸν καταργήσῃ, κατόπιν τῆς στάσεως τῶν κολλίγιων. ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐπρόφθασαν καὶ ὑπέβαλαν ἐμπροσθέντος αἰτήσεως.¹⁾

Ἡδὲ ἀντὶ τοῦ μέτρου τούτου προτείνεται ἄλλος διὰ τοῦ νομοσχεδίου. Ἀφ' ἐνός δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς διαδικασίας τῆς ἀπαλλοτριώσεως, διὰ τῆς κηρύξεως ἀπαλλοτριωτέου τοῦ κτήματος, ἐλαττώνεται κατὰ τὸ 1/2 τὸ γεώμορον, τὸ καταβαλλόμενον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ὑπὸ τῶν κολλίγιων ἀνεῦ ἀποζημιώσεως. Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τῆς

1) Καὶ αἱ τελευταῖαι πανθεσσαλικάι συνελεύσεις (Φεβρουάριος 1922) ἐξηγήσαν τὴν παράτασιν τῶν προθεσμιῶν διὰ τὴν ὑποβολὴν αἰτήσεων καὶ τὴν διατηρήσιν ἐν γένει τοῦ νόμου (πρβ. ἄνωτ. σελ. 90 σημ. 1)

ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως τοῦ Προέδρου τῶν Πρωτοδικῶν μέχρι τῆς μεταγραφῆς τοῦ κτήματος ὁ ἰδιοκτήτης θὰ λαμβάνῃ «ὡς μίσθωμα» ὅσο ἐπὶ τῆς ἐπιδικασθείσης ἀποζημιώσεως, ἥτις καταβληθήσεται μετὰ τὴν τελεσιδικίαν, ἐν τῷ μεταξύ δὲ περιέρχεται ἡ νομὴ τοῦ κτήματος εἰς τοὺς καλλιεργητάς. πρὸ δηλαδὴ τῆς πληρωμῆς τῆς ἀποζημιώσεως.

Δὲν ἐξετάζομεν τὸ συνταγματικὸν τῶν καινοτομιῶν τούτων. ἡ ζήτημα δυνάμενον νὰ παρακαμφθῇ ὑπὸ μιᾶς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ἄς ἴδωμεν τὴν οὐσίαν. Κατὰ τὸν ἀγροτικὸν νόμον ἡ ἀποζημιώσις καταβάλλεται μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Προέδρου τῶν Πρωτοδικῶν εἰς τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων, καθ' ὅσον ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἐφετείου ἡδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὸ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως. Ὁ ἰδιοκτήτης εἰσπράττει ἐν τῷ μεταξύ τὰ τοκομερίδια τῶν κατατεθειμένων ὁμολογιῶν, ὡς καὶ τόκον ὅσο ἐπὶ τῶν μετρητῶν. Ἡ δὲ κατάληψις τοῦ κτήματος ἡδύνατο νὰ γίνῃ καὶ πρὸ τῆς μεταγραφῆς, μετὰ τὴν κατάθεσιν τῆς ἀποζημιώσεως εἰς τὸ Ταμεῖον. Ἡ καινοτομία λοιπὸν αὐτῇ τῆς «μίσθωσης», παρὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς, δὲν ἀποτελεῖ σημαντικὴν τινα πρόσδον εἰς ἐπιτάχυνσιν τῆς διαδικασίας.)

Ἡ ἐλάττωσις ἐξ ἄλλου τοῦ γεωμόρου παρέχει βεβαίως περιουσιακὸν πλεονέκτημα εἰς τοὺς ἀγρότας ἀπὸ τῆς κηρύξεως τῆς ἀπαλλοτριώσεως μέχρι τῆς περιελεύσεως εἰς αὐτοὺς τῆς νομῆς τοῦ κτήματος. ἀποτελεῖ δὲ συγχρόνως καὶ ἀπλοποιήσιν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἔστω καὶ σύντομον διαδικασίαν τοῦ νόμου 2521 περὶ παραχωρήσεως τῆς ἐσοδείας. Ἀλλ' εἰς τὸ προτεινόμενον μέτρον τοῦτο ὑπάρχει καὶ ἐν μειονέκτημα, διὰ αὐτοῦ διατηροῦνται προσωρινῶς αἱ κολλητικαὶ σχέσεις καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν προστριβαί, τὰς ὁποίας αἶρει ὁ νόμος 2521, παραχωρῶν ὁλόκληρον τὴν ἐσοδεῖαν εἰς τοὺς κολλίγους καὶ οὐσιαστικῶς τὴν νομὴν καὶ καρπῶν τοῦ κτήματος.

Ἡ διάταξις τέλος τοῦ ἀρθροῦ 14 τοῦ νομοσχεδίου, καθ' ἣν ἀναθεωροῦνται ὅλαι αἱ γενόμεναι μελέται τῶν γεωπόνων καὶ αἱ ἀποφάσεις ἀπαλλοτριώσεως, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει καταβληθῇ ὁλοσχερῶς ἡ ἀποζημιώσις, θὰ ἐπιφέρῃ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου μεγάλην ἀπασχόλησιν τῆς ἀνεπαρ-

2) Ἡ Πανθεσσαλικὴ ἐζήτησε (Ἀπρίλ. 1922) τὴν τροποποίησιν τοῦ περὶ ἰδιοκτησίας ἀρθροῦ 17 τοῦ Συντάγματος διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀμεσὸς παραχώρησις. Ριζικωτέρα μεταρρυθμίσεις ἀπὸ τὸν νόμον περὶ ἐσοδείας δὲν ἡδύνατο νὰ γίνῃ τότε ὑπὸ μιᾶς ἀπλῆς Βουλῆς. Ἡδὴ ἡ Συνταγματικὴ Συνέλευσις ἔχει διαπισθεῖαν νὰ προβῇ καὶ περαιτέρω. Ἡ ὑπ' αὐτῆς ὁμὰς ἐκλεγείσα ἐπιτροπὴ πρὸς κατάρτισιν τοῦ Συντάγματος ὑπέδεικνεν τροποποίησιν πρὸς τὴν διευκολύνουσαν τὴν ἀγροτικὴν ἀπαλλοτριώσιν ὡς πρὸς τὴν παραχώρησιν πρὸ τῆς ἀποζημιώσεως ἢ τὴν μείωσιν τῆς ἀποζημιώσεως (καθ. ἀνωτ. σελ. 81), οὐδ' ὑπάρχει ἐλπίς ὅτι ἡ Συνέλευσις θὰ εἶνε ὀλιγώτερον συντηρητικὴ τῆς ἐπιτροπῆς.

κοὺς εἰδικίς ὑπηρεσίας καὶ νέαν σοβαρὰν ἐπιβράβυνσιν τῆς ἐφαρμογῆς.

Ἡ μέριμνα διὰ τοὺς κτηνοτρόφους. — Τὸ ἐνοικιοστιάσιον. Τὴν Κυβέρνησιν τῶν Φιλελευθέρων ἀπασχόλησε πρωτίτως ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀκτιμώνων καλλιεργητῶν, ἐμελέτα δ' αὖτις, ἐκ παλαιήλου καὶ τὸ πρόβλημα τῶν νομάδων κτηνοτρόφων καὶ παρεσκευάζε τὴν ἐπίλυσίν του. Ἡ ἀνεπάρκεια τεχνικοῦ προσωπικοῦ, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἔλαι αἱ διαθέσιμοι δυνάμεις εἶχον συγκεντρωθῇ, εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἀπαλλοτρίωσιν, θὰ ἦτο ἀνυπερβλήτεον ἐμπόδιον ἐπ' ἀρχαίῳ χρόνῳ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν μέτρων καὶ ὑπὲρ τῶν κτηνοτρόφων. Τὴν ἴαν δικαιοδοτημένην λοιπὸν προτεραιότητα ἀνεγνώρισεν ἡ τότε Κυβέρνησις εἰς τοὺς ἀγρότας.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ παρέσχεν εἰς τοὺς κτηνοτρόφους μεγάλην προστασίαν κατὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν λιθαδίων ἢ τῶν ἐνοικιστῶν αὐτῶν προστασία σμικτῶν κατὰ ἐνοικιστῶν τοσελιγγάδων) διὰ τοῦ ἐνοικιοστασίου τῶν βοσκῶν, τὸ ὅποιον συγχρόνως ἀπέβαινε προστατευτικὸν καὶ διὰ τοὺς καταναλωτὰς τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων, ἀπετάλει δὲ καὶ μίαν βᾶσιν διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς αἰσχροκέρδειας ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν. Τὴν ἀλήθειαν δὲ αὐτὴν ἀνεγνώρισεν πρὸ τίνος καὶ τὸ Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον Ἀθηνῶν ἐν συσχέφει του περὶ τῶν ἐπιβαλλομένων κατὰ τῆς ἀκριβείας τοῦ βίου μέτρων. ¹⁾

Ἡ μενανοεμβριανὴ Κυβέρνησις κατήργησεν ἐν τούτοις τὸ ἐνοικιοστάσιον. πιεσθεῖσα προφανῶς ὑπὸ πολλῶν ἰδιοκτητῶν λιθαδίων.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ προϊστάμενος τῆς διευθύνσεως τῆς Γεωργίας κ. Χασιώτης ἐδεχάμην εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Μαΐου 1921 τῶν «Νέων Γεωπονικῶν», ὅτι «μετὰ τὴν ἄρσιν ἐφέτος τοῦ ἐνοικιοστασίου τῶν βοσκῶν, τοῦ συγκρατοῦντος ὅπωςδὴποτε τὴν κατάστασιν, ὁ μέγας ἀνταγωνισμὸς τῶν ποιμένων μεταξὺ τῶν (ὁ σώζων ἐαυτὸν σώζεται), θὰ ὑψώσῃ ἀναγκαιῶς εἰς δυσθεώρητον ὕψος τὰ ἐνοίκια. Ἀπεδείκνυε δὲ ὁ διευθυντὴς τῆς Γεωργίας, πρὸς ὠφέλειαν πρότερον ἢ αἰσχροκέρδεια, δηλαδὴ εἰς τοὺς διαμέσους ζυεμπόρους, τυρεμπόρους καὶ ἄλλους κερδοσκόπους κατὰ μέγα μέρος, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἄρσις τοῦ ἐνοικιοστασίου προσέθεσε καὶ πολλοὺς ἰδιοκτῆτας ἢ μεγάλους ἐνοικιστάς. ²⁾

1) Προβ. καὶ ἐντυπον ἐπομένημ ἐν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν 1922.

2) Προτάσει τοῦ κ. Χασιώτη πρὸς τὸν Ἀ' Πανελλήνιον Ἀγροτικὸν Συνέδριον ἐξέθηκε τὸ ἀκόλουθον ψήφισμα: «Νὰ ζητηθῇ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ὅπως ἐκταναφύσῃ τὸ ἐνοικιοστάσιον ἐπὶ τῶν βοσκῶν τῶν ἰδιοκτητῶν εὐφυλιῶν καὶ τῶν μενοστηριακῶν κτημάτων, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν κοινοτικῶν καὶ συνεταιρικῶν ποιότων, μὲν τὸ ἐνοίκιον, τὸ ὅποιον ἐκλήφονον οἱ ἐνοικισταὶ ὅτε ἤρθη κατὰ τὸ παλαιὸν ἔτος τὸ ἐνοικιοστάσιον, ἠθέτημένον κατὰ 30 ο/ο καὶ ἐπὶ τὸν ὅσον νὰ μὴ

Διὰ τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας ἐλήφθη προσωρινῶς καὶ ἐν ἄλλο μέρει πρὸς ἐξοικονόμησιν βοσκῶν εἰς αὐτὰ τ' ἀπαλλοτριούμενα κτήματα. Κατ' ἐξαιρέσειν τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐκμισθώσεως τῆς κοινῆς βοσκῆς ὑπὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν ἀποκαθισταμένων ἀγροτῶν, ἐπετράπη (ἄρθρ. 11 νόμου 2189) «μέχρι μιᾶς τοῦ πολὺ πενταετίας εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς νὰ ἐνοικιάζουσιν τὰς ἐν ἀγρاناπαύσει ἢ τυχὸν πλεοναζούσας βοσκησίμους ἐκτάσεις, μετ' ἐγκρίσιν τοῦ προϊσταμένου τοῦ γραφείου ἐνοικισμοῦ, εἰς μὴ συνεταιρικοὺς κτηνοτρόφους». Διὰ τοῦ μέτρου δὲ τούτου ὠφελούνται καὶ αὐτοὶ οἱ γεωργοί, μὴ ἀφίνοντες ἀνεκμεταλλεύτους τὰς ἐκτάσεις ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας, καθ' ἃ ἤθελε κρίνει ἡ ἀρμοδία ἀρχή, δὲν ἐχρησιμοποίησαν ἄλλως, εἴτε λόγῳ ἀγρاناπαύσεως, εἴτε λόγῳ προσωρινῆς ἀδυναμίας.

Ἀλλὰ καὶ μίᾳ ἄλλῃ διατάξει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου (ἄρθρ. 3 § 5) ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ μὴ θιχθοῦν κατὰ τὸ δυνατόν τὰ συμφέροντα τῶν κτηνοτρόφων χάριν τῶν γεωργῶν. Ὁρίζε διαλαδῇ, ὅτι «γαίαι, ἀνεκαθὲν χρησιμοποιούμεναι: ὡς λιβάδια καὶ μὴ θυνάμεναι νὰ κατασταθῶσι κατάλληλοι πρὸς καλλιέργειαν, ἀπαλλοτριοῦνται μόνον, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον εἴνε ἀνγκαιαί: διὰ τὴν κτηνοτροφίαν παρακειμένων συναικισμῶν, περιλαμβανομένων ἐντὸς ἀπαλλοτριουμένων δυνάμει τοῦ παρόντος νόμου κτημάτων».

Αἱ ὑπὲρ τῶν κτηνοτρόφων προτεινόμεναι διατάξεις. Αἱ διαμαρτυρεῖται τῶν κτηνοτροφικῶν πληθυσμῶν, ἰδίᾳ κατόπιν τῆς ἀρσεως τοῦ ἐνοικιστασίου, ἐπρωκάλεσαν πρόνοιαν ὑπὲρ αὐτῶν δι' ἐνὸς βεδισχμένου ἀκροτελευτοῦ ἔθρου, προσκολληθέντος εἰς τὸ ἀγροτικὸν νομοσχέδιον. Κατ' αὐτὸ ὁ κλήρος διακρίνεται εἰς πλήρη, διὰ τοὺς ἔχοντας 50 — 100 αἰγοπρόβατα καὶ ἡμισυ διὰ τοὺς ἔχοντας 25 — 50 τοιαῦτα. Ἡ ἐκτασίς του ἀποτελεῖται ἀφ' ἐνὸς ἐκ καλλιεργητίμου γῆς μέχρις 20 στρεμμάτων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ βοσκῆς μέχρις 100 στρεμμάτων, διὰ τὸν πλήρη κτήρεν καὶ μέχρι 50 διὰ τὸν ἡμισυ. Δι' ὁρεινὰς βοσκὰς ἢ ἐκτασίς αὐτῇ δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ τριπλασίου. Τ' ἀπαλλοτριούμενα λιβάδια ὁρίζονται διὰ Β. Διατάγματα, ἐφαρμοζόμενῃς τῆς διαδικασίας τῆς ἀγρο-

ὑπερβῇ τὸ πληρωτέον μίσθωμα τὰ 300 ο(ο ἀφ' ὅτι ἦτο τοῦτο καὶ τὸ 1914, ἐπιστροφόμενων τῶν ἐπὶ πλέον πληρωθέντων ἀπὸ τῆς ἀρσεως τοῦ ἐνοικιστασίου. Ἡ ἰσχὺς τοῦ ἐνοικιστασίου νὰ ἔχῃ διάρκειαν ὅσον καὶ τὸ ἐνοικιστάσιον τῶν οἰκῶν εἰς τὰς πόλεις, ἢ μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν νομάδων κτηνοτρόφων, οἱ ὅποιοι νὰ παραμείνουν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἰς ἃ λιβάδια νυνεὺρίσκονται»
Καὶ αἱ συγκληθεῖσαι ὑπὸ τῆς «Πανθεσ. Ἀγροτ. Ἐνώσεως» καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν ἐκτελεσθῇ (Φίβριος 1922) συνελεύσει, τῶν καλλιεργητῶν καὶ κτηνοτρόφων διετύπωσαν μεταξὺ ἄλλων καὶ αἴτημα περὶ ἐπιναφορᾶς τοῦ ἐνοικιστασίου τῶν βοσκῶν.

τικῆς ἀπαλλοτριώσεως. Δὲν ἀπολλοτριούται ἔκτασις 1000 στρεμμάτων κατ' ἀντίθεσιν τῆς γεωργικῆς ἀπαλλοτριώσεως. Συνεπότερον θὰ ἦτο νὰ περιορισθῇ τὸ ἀναπαλλοτριώτον μόνον διὰ τοὺς ἀσκούοντας τὴν κτηνοτροφίαν ἰδιοκτητῆς, μὴ ἐκμεταλλευσομένους δι' αὐτὰ δι' ἐνοικιάσεως. Ἱὰς σκηνίτης, πολίτης Ἑλλήν, 18ετῆς καὶ αἰ χήραι αἱ ἔχουσιν ἀνήλικα δικαιούνται νὰ ζητήσουν ἀποκατάστασιν εἰς οἰονδήποτε ἐκ τῶν κτηνυχθέντων ἀπολλοτριωτέων λιθαδίων. ἡ ἀρμυρία δ' ἐπιτροπῇ, ἀπᾶλλο τριώσεως ἀποφαίνεται ἐπὶ τῶν αἰτήσεων.

Ἡ βροχή παραμένει κοινή, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς ὀριστικῆς ἐπιτροπῆς, ἀνευ συνεταιρισμοῦ. Οὕτω καὶ ἐν προκειμένῳ ἐκδηλοῦται ἡ ἀντιπαῖεια πρὸς τὴν συνεταιρικὴν ὀργάνωσιν, ἡ ὁποία ἐνδεείκνυτο κατὰ μεζονα λόγον διὰ τοὺς κτηνοτρόφους, καθ' ὃ συνειθισμένους ἀνέκπῃεν ἐν τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων εἰς πρωτογενῇ μεταξὺ τῶν συνεταιρικῶν συνήθως συνεργασίαν διὰ τε τὴν κοινὴν βροχήν, τὴν φύλαξιν τῶν ζώων καὶ τὴν παραγωγὴν καὶ ἐκποίησιν τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶνε λίαν εὐχάριστον κατ' ἀρχὴν καὶ ἀσχέτως πρὸς τὰς λεπτομερείας, ὅτι περιελήφθησαν διατάξεις ἀφορῶσαι τὴν ἀποκατάστασιν τῶν περιπλανωμένων σκηνιτῶν, καλυτέρα δὲ μελέτη καὶ ἐρευνα τοῦ ζητήματος δύναται νὰ βελτιώσῃ τὰς σχεδιαζομένας ταύτας διατάξεις. Ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν κλήρων, τὴν συνεταιρικότητα αὐτῶν καὶ τοὺς δικαιουμένους ἀποκαταστάσεως. Ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία μας οὐχ ἤττον δὲν θὰ παύσῃ νὰ μετακινῆται, λόγῳ τοῦ κλίματος καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους μας, ἐκ τῶν πεδιάδων εἰς τὰ βουνὰ τε θέρους, πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν ὀρεινῶν βροσκῶν, καὶ ἀντιστρόφως τὸν χειμῶνα. Ἀλλὰ θὰ εἶνε εὐτυχεὶς οἱ σκηνίται, εἴαν ἔχουν ἐξησφαλισμένον ἰδιόκτητον βροσκήσιμον τόπον. Ἰδίᾳ δὲ τὸν χειμερινόν, διὰ τὸ ἀναγεῖρωσι καὶ μονίμους οἰκίστους. Ὁ ἀκτῆμων ἀγρότης συνδέεται βεβαίως πρὸς τὴν γῆν καὶ συμβάλλει εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ. Ἀλλὰ δὲν νομίζομεν, ὅτι ἡ ἑλλειψὶς τοῦ τοιοῦτου θεσμοῦ τοῦ ἀκτῆμωνος κτηνοτρόφου πρὸς τὴν γῆν πρέπει ν' ἀποκλείσῃ αὐτὸν τῆς ἀποκαταστάσεως. Διότι καὶ μὲν δὲν συντελεῖ εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν βροσκησίμων χόρτων, τὰ ὁποῖα φύονται αὐτομάτως, ἀλλὰ συμβάλλει εἰς τὴν ἐνδεδειγμέντην ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς διὰ τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἐπιτηρεῖ καὶ ἀναπτύσσει, ἐκτιθέμενος εἰς τὰς ταλαιπωρίας τοῦ ὑπαιθρίου καὶ νομαδικοῦ βίου. Ἡ ἀναγκαστικὴ λοιπὸν ἀπαλλοτριώσις πρὸς ἀποκατάστασιν καὶ νομάδων κτηνοτρόφων βασίζεται ἀναμφιβόλως εἰς κοινωνικὴν ὠφέλειαν.

Ἐάν δὲ οἱ ποιμένες διὰ τῆς ἐγκαταστάσεώς των εἰς καλλιεργή-

σιμα χειμερινά λιβάδια γίνουν εν μέρει και καλλιεργηταί, τοῦτο θὰ σηµάνῃ µεῖζονα ἀπόδοσιν τῆς γῆς. ἔστω και ἐπὶ περιορισμῷ τῆς κτηνοτροφίας. Ὁ περιορισµὸς δὲ οὗτος θὰ συνεπαγάγῃ εἰς πολλὰ μέρη ἀντίστοιχον περιορισµὸν τῆς ὄρεινῆς κτηνοτροφίας, ὁπότε θὰ διευκολυνθῇ ἐν μέρει ἡ τήρησις καὶ ἐπέκτασις δασικῶν τινῶν ἀπαγορεύσεων τῆς βόσκης, χάριν τῆς ἀναδασώσεως τῆς χώρας.

Ἐπιλόγος. Ἐν συμπεράσματι ἐπαναλαμβάνοµεν ὅτι, ἐνῶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἀγροτῶν μέτρα τῶν Φιλελευθέρων ἀνεστάλησαν ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτῶν, ἐπὶ γεωργικῇ καὶ κοινωνικῇ ζημίᾳ τῆς χώρας, δὲν κατέστη δυνατόν μέχρι τοῦδε ἐπὶ ἐν καὶ ἡµῶν ἔτος ν' ἀντικατασταθῶσι δι' ἄλλων, βέλτερον, καλυτέρων τυχόν κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν νῦν κυδερνόντων.

Τὸ δὲ νομοσχέδιον, ἐφ' ὅσον καὶ ὅταν ποτὲ ἤθελε, ὡς ἔχει, καταστῇ νόμος, θὰ ἐπέφερε πρὸς τινὰ βελτίωσιν εἰς μερικά σημεῖα τῆς καίµενης νομοθεσίας, τῆς ὁποίας ἐν τῷ μεταξύ ἡδύνατο καὶ ἐπεβάλλετο νὰ προχωρήσῃ ἡ ἐφαρμογή.

Ἀλλὰ συγχρόνως ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμισις θὰ ἐχειροτέρευεν, ὡς εἶδοµεν, ὡς πρὸς ἄλλα πολὺ οὐσιωδέστερα σημεῖα διὰ τῆς ψηφίσεως τοῦ ὑποβληθέντος νομοσχεδίου.

Ἡ μεγάλη δὲ αὕτη μεταρρύθμισις, ἡ ὁποία ἔδαινε κατ'εὐχὴν μέχρι τῶν ἐκλογῶν τοῦ Νοβρίου 1920, κλονίζεται ἔκτοτε ἀπὸ τὴν ἐπελθοῦσαν λίαν θυσµενὴν τροπὴν τῆς νομισµατικῆς καὶ οἰκονοµικῆς ἐν γένει καταστάσεώς µας.

Ἐκ τῆς παρατεινοµένης δὲ ἐκπρεµότητος ἐγκυμονοῦνται σοβαροὶ κίνδυνοι ἀνωµάλου ἐξελίξεως τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήµατος.

«Β» Ἐµφυτευτικὸς Νόμος.

Ἡ ἀρχή, ἐφ' ἧς βασίζεται ὁ ἀγροτικὸς νόμος, τοῦ νὰ περιέλθῃ ἡ γῆ κατὰ ἰδιοκτησίαν εἰς τοὺς καλλιεργητάς τῆς, ἐπεξετάθη διὰ τοῦ ἐµφυτευτικοῦ νόμου 2189 (1920) καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἐµφυτευτικῶν κτηµάτων, εἰς τὰ ὅποια μάλιστα ὁ γεωργικὸς καὶ ὁ νοµικὸς δεσµὸς τοῦ καλλιεργούντος, πρὸς τὴν γῆν εἶνε ἰσχυρότερος ἢ ἐπὶ τῶν κολλιγικῶν ἢ ἄλλων κτηµάτων. Ὁ ἐµφυτευτικὸς νόμος δὲν ἔχει µόνον κοινωνικὴν σηµασίαν. Ἡ δὲ αὐτοῦ ἐπιδιωκοµένη κατάργησις τοῦ συστήµατος τῆς βίαιας νοµικῆς τοῦ ἀκαθάρτου προϊόντος μεταξύ τοῦ ἐµφυτευτοῦ καὶ τοῦ φιλοῦ κυρίου, ἔνεκα τῆς ὁποίας ὁ ἐµφυτευτὴς δυσκόλως προβαίνει εἰς δαπανηρὰς ἢ κοπιώδεις βελτιώσεις τῆς ἐκµεταλλεύσεως, καὶ ἡ περιέλευσις τῆς

πλήρους κυριότητος εἰς τὸν ἐμφυτευτὴν, ἀποδαίνει ὅπερ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς. Ἡ μικρὰ καλλιέργεια, καὶ δὴ τῆς ἀμπέλου περὶ τῆς ὁποίας κυρίως πρόκειται, ἀναμφιδόλως θὰ προαχθῇ, ἐὰν ἀντικατασταθῇ ἢ σχέσις τῆς ἐμφυτεύσεως διὰ τῆς μικροῖδιοκτησίας τοῦ καλλιεργητοῦ, καὶ μάλιστα μὲ πιστωτικὴν αὐτοῦ ἐνίσχυσιν. Ἡ σύστασις τῆς ἐμφυτεύσεως ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν, εἰς πολλὰς περιφερείας, κατοχὴν τῆς γῆς ὑπὸ τῶν μεγάλων ἰδιοκτητῶν, ἰδίᾳ τῶν Μονῶν οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν διατεθειμένοι, ἢ δὲν ἠδύναντο, νὰ πωλῶν τεμάχια τοῦ κτήματός των εἰς τοὺς γεωργούς, ἀλλὰ παρεχώρουν εἰς αὐτοὺς τὴν γῆν, συνήθως χέρσον, πρὸς ἐμφύτευσιν ὑπὸ βαρεῖς ὅρους. Ἐκ τῶν δευτέρων δὲ λόγον ὀφείλεται εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀδυναμίαν τῶν πλείστων καλλιεργητῶν νὰ ἀγοράζωσι τὴν γῆν, καίτοι καὶ τοῦτο θὰ τοῖς ἦτο δυνατόν διὰ λογικῶν πιστωτικῶν διευκολύνσεων ἐκ μέρους τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ τρίτου δανειστοῦ. Ἡ προϊόουσα συνεταιρικὴ καὶ πιστωτικὴ ὀργάνωσις ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἀφ' ἑτέρου ἀπομακρύνουν εὐτυχῶς διὰ τὸ μέλλον τὸν ἐκ τῆς μὴ συστάσεως πλέον ἐμφυτεύσεων τυχόν κίνδυνον τῆς μὴ ἐπεκτάσεως τῆς καλλιέργειας. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει καλλιεργήσιμος γῆ, ὁ γεωργὸς θὰ εὐρίσκη πίστωσιν πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς κατὰ κυριότητα.

Δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ παραθέσω ἐνταῦθα καὶ τὰς γενομένας ἐπὶ τοῦ ἐμφυτευτικοῦ νόμου ἀνακοινώσεις μου, ὡς γενικοῦ γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας (πρὸς «Πατρίδα» 13 Ἰουνίου 1920 καὶ «Βοηθὸν τῶν Συνεταιρισμῶν» Ἰουλίου 1920), καθ' ὅ ἀναφερομέναις εἰς συμπληρωτικὸν τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας θεσμόν, διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ὁποίου ἐδείχθη δυστυχῶς μεγάλη ἀδιαφορία ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1920 καὶ ἐντεῦθεν ἐκ μέρους τῶν τε δικαστηρίων καὶ τῆς δικιότητος, ὑποκυψάσης καὶ ἐν τούτῳ εἰς τὴν ἀντιαγροτικὴν πείσιν, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον θεσμόν ἡ δικηγορικὴ ἐφευρετικότης ἐγέννησε μερικά ζητήματα πρὸς παρέλκυσιν τῆς ἐφαρμογῆς. Τὰ κυριώτερα τῶν ζητημάτων τούτων, τὰ ὁποῖα παραδόξως δὲν ἐτάμησαν ὑπὸ τῶν δικαστηρίων ὀριστικῶς, διασαφηνίζονται εἰς τὰς ἀνακοινώσεις ἐκείνας.

Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον, οἱ ἰδιοκτῆται τῆς γῆς, καὶ μεταξὺ αὐτῶν συνήθως τὰ Μοναστήρια, παρεχώρουν εἰς τοὺς γεωργούς ἀγροὺς ἀκαλλιεργήτους ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐμφυτεύσωσι καὶ καλλιεργῶσιν τὴν γῆν οἱ γεωργοὶ μὲ ἐξοδὰ των, ν' ἀποδίδουν δὲ ἐκ τῆς ἀκαθαρστοῦ παραγωγῆς εἰς τὴν

Ιδιαικτῆτην ἕνα ὠρισμένον ποσόν, φθάνον ἐνιαχοῦ μέχρι τῶν 35 ο/ο. τὸν ἐμφυτευτικὸν λεγόμενον κανόνα.¹⁾

Ἐν πρώταις λοιπὸν ὁ νόμος περιώρισε τὸν κανόνα τοῦτον εἰς 20 ο/ο κατ' ἀνώτατον ὅριον, χαρακτηρίσας ὡς αἰσχροκερδῆς τὸ ἐπὶ πλέον καὶ ἐπεκτείνας τὰς ποινὰς τῶν περὶ αἰσχροκερδείας καὶ τοκογλυφίας διατάξεων διὰ τὸ ὑπερβάλλον. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου τοῦτου ἀνεκουφίσθησαν σημαντικώτατα ἀμέσως οἱ ἐμφυτευταί, λ.χ. τῆς Ἀττικῆς, οἱ ὅποιοι κατέβαλλον 33 ο/ο εἰς τοὺς φιλοὺς κυρίους τῆς γῆς, εἰσπράττοντας ἀκόπως, χάρις εἰς τὸ γεγονός ἀπλῶς τῆς μονοπωλιακῆς ὑπ' αὐτῶν κατοχῆς τῆς γῆς, τὸ ὑψηλὸν τοῦτο εἰσόδημα. Διὰ τὰς συνομολογηθησομένας εἰς τὸ μέλλον ἐμφυτεύσεις ὁ νόμος ὀρίζει τὸν κανόνα εἰς 15 ο/ο κατ' ἀνώτατον ὅριον.

Κατὰ τὸν ἀγροτικὸν νόμον δύναται νὰ γίνῃ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις καὶ κτημάτων περιεχόντων ἐμφυτεύσεις διὰ ν' ἀποκατασταθοῦν οἱ καλλιεργηταὶ αὐτῶν εἰς μικροῖδιοκτίτας, ἀλλὰ μόνον ἐὰν τὰ κτήματα ταῦτα ὑπερβαίνουν τὰ χίλια στρέμματα. Ἦδη συμπληρώνει ὁ ἐμφυτευτικὸς νόμος τὸ εὐεργέτημα καὶ διὰ τὰ κάτω τῶν χιλίων στρεμμάτων ἐμφυτευτικὰ κτήματα. Ἐπιτρέπει, κατὰ τὴν σύνηθον διαδικασίαν του καὶ κατὰ εἰδικὸν ὑπολογισμὸν τῆς ὀφειλομένης εἰς τὸν φιλὸν κύριον ἀποζημιώσεως, νὰ ἐξαγοράζουσιν οἱ ἐμφυτευταὶ τὴν φιλὴν κυριότητα κτημάτων εἴτε κάτω τῶν χιλίων στρεμμάτων εἴτε καὶ ἄνω. Διὰ τὰ κτήματα τὰ ἄνω τῶν χιλίων στρεμμάτων, τὰ περιλαμβανόμενα ἀναμῆξ ἐμφυτευτικὰς καὶ ἄλλας μὴ τοιαύτας ἐκτάσεις, δύναται νὰ γίνῃ καὶ ἡ διαδικασία τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου συγχρόνως καὶ διὰ τὴν ἐμφυτευτικὴν ἔκτασιν. Δύναται ἔμως νὰ ζητηθῇ ὡς πρὸς τὴν ἐμφυτευτικὴν ἔκτασιν μόνον ἡ διαδικασία τοῦ ἐμφυτευτικοῦ νόμου, ἐφ' ὅσον ἔν ἤρχισεν ἡ διαδικασία τοῦ ἀγροτικοῦ.²⁾

Τὸ δικαίωμα τῆς ἐξαγορᾶς ἔχει ὁ ἐμφυτευτής, ὅστις καλλιεργεῖ ἐπὶ μίαν δεκαετίαν τοῦλάχιστον τὸ κτήμα. Ἐννοεῖ δηλ. ὁ νόμος, ὅτι ἡ ἐμφύτευσις πρέπει νὰ ἔχῃ γίνῃ πρὸ δεκαετίας τοῦλάχιστον ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ ἐμφυτευτοῦ, ἢ τῶν τυχόν δικαιοπαρόχων του. Ἡ καλλιεργεῖα πρέπει νὰ γίνεταί αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ ἐμφυτευτοῦ καὶ τῶν μελῶν

1) Ἐννοεῖται ὅτι διὰ τὴν νόμιμον σύστασιν τῆς τοιαύτης ἐμφυτεύσεως, καίτερο ἐμπραγμάτου δικαίωματος, ἐτεργάτησεν ἀνέκαθεν νὰ μὴ θεωρῆται ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον ἡ συμβολαιογραφικὴ πράξις καὶ ἡ μεταγραφή. Τὴν οὕτω δὲ διαμορφώθεισαν σχέσιν εἶπε αὐτόνοητον ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ νομοθέτης, οὐδ' ἐκρίθη ἀναγκαῖος ὁ ὁρισμὸς αὐτῆς ἐν τῷ νόμῳ.

2) Παρ. συνδυασμένα ἀρθρα 1 § 1 καὶ § 2, ἀρθρ. 3 § 3, ἀρθ. 4 § 5 καὶ ἀρθρον 5 ἐμφυτευτικοῦ νόμου.

τῆς οἰκογενείας τοῦ κατὰ τὸ δυνατόν μέτρον. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν ἡ καλλιέργεια ἐνεργεῖται ἐν μέρει δι' ἐργατῶν. οὐχὶ αὐτοπροσώπως, τότε τὸ δικαίωμα τῆς ἐξαγορᾶς ἔχει μόνον ὁ ἀκτῆμων ἐμφυτευτής, ὁ στερούμενος δηλ. ἐντελῶς ἀλλῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας ἢ μὴ ἔχων ἐπαρκῆ, διὰ τὰς ἀνάγκας μιᾶς γεωργικῆς οἰκογενείας, ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν. Κατὰ συνέπειαν ἀποκλείονται τῆς ἐξαγορᾶς οἱ κτήματ' αἱ ἐμφυτευταί, οἱ ἐκμεταλλεζόμενοι τὰς ἐμφυτεύσεις τῶν δι' ἐνοικιάσεως πρὸς τρίτους ἢ διὰ μισθωτῶν καλλιεργητῶν. Ὁ νόμος ἠθέλησε δηλ. νὰ εὐνοήσῃ τοὺς πραγματικοὺς καλλιεργητὰς τῆς γῆς.

· (Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἀποζημιώσεως διὰ τὴν ἐξαγορὰν τῆς ψυχρῆς κυριότητος ὑπὸ τοῦ ἐμφυτευτοῦ γίνεται κατὰ τὸν ἐπόμενον τρόπον. Ἐξευρίσκεται πρῶτον ἡ σημερινὴ ὀλική, ἀξία τοῦ κτήματος ἐπὶ τῇ βίσει παντὸς στοιχείου ἐκτιμήσεως (ἀγοραίας ἀξίας, ἐνοικίου, εἰσοδήματος κλπ.), ἡ ἀξία δὲ αὕτη ἀναλύεται εἰς τὰ ἐξῆς στοιχεῖα: α') Εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀξίαν τῆς ἀσκεποῦς γῆς, κατ' ὅν δηλ. χρόνον αὕτη ἐδόθη, πρὸς ἐμφύτευσιν. β') τὰς καταβληθείσας ὑπὸ τοῦ ἐμφυτευτοῦ δαπάνας ἐκχερσώσεως, φυτεύσεως καὶ μονίμων βελτιώσεων καὶ γ') τὴν ὑπολειπομένην διαφορὰν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἐκ τῆς ὀλικῆς ἀξίας τοῦ κτήματος τῶν δύο ἀνωτέρω ποσῶν, ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐπελθοῦσαν αὐξήσιν τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ποσῶν τὸ πρῶτον, ἡ ἀρχικὴ ἀξία τῆς ἀφυτεύτου γῆς, ἀνήκει εἰς τὸν ἰδιοκτήτην καὶ τὸ δεύτερον, αἱ δαπάναι τῆς ἐμφυτεύσεως, εἰς τὸν ἐμφυτευτήν. Τὸ ὑπόλοιπον, τὸ τρίτον ποσόν, διανέμεται ὡς ἐξῆς. Κατ' ἀνώτατον ὅριον λαμβάνει ὁ ἰδιοκτήτης ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου τὰ $\frac{3}{10}$, ὀλιγώτερον δὲ ἂν τὸ διπλάσιον τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ἐμφυτευτικοῦ κανόνος εἶνε μικρότερον τῶν $\frac{3}{10}$ (δηλ. κάτω τῶν $\frac{30}{100}$), ὁπότε ὁ ἰδιοκτήτης λαμβάνει τὸ διπλάσιον τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κανόνος· λ.χ. ἂν ὁ κανὼν εἶνε $\frac{10}{100}$, θὰ λάβῃ ὁ ἰδιοκτήτης τὰ $\frac{20}{100}$, ἤτοι $\frac{2}{10}$, καὶ ὅχι $\frac{3}{10}$ τοῦ εἰρημένου ποσοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ὑπόλοιπον ἀνήκει εἰς τὸν ἐμφυτευτήν, ὅστις κυρίως διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ συνέβαλεν εἰς τὴν ἐπαύξησιν τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος.

· Διὰ τὴν ἐξαγορὰν γίνεται πύντομος καὶ ἀνευ τελῶν χαρτσώμας διαδικασία, ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τοῦ ἁρμοδίου Πρωτοδικείου. Τὴν ἐπιδικασθεῖσαν ἀποζημίωσιν δικάζονται νὰ πληρώσῃ ὁ ἐμφυτευτής ὁλόκληρον ἀμέσως ἢ εἰς ἐτησίαις δόσεις, μέχρι δὲ τῆς ἐξοφλήσεως ἐξακολουθεῖ ἡ ἐμφυτευτικὴ σχέσις καὶ καταβάλλεται ὁ ἐμφυτευτικὸς κανὼν, μειούμενος κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς καταβεβλημένας ἐτησίαις δόσεις. Ἀμα τῇ ὁλοσχερεῖ πληρωμῇ τῆς ἀποζημιώσεως ἡ κυριότης μεταδίδάζεται εἰς τὸν ἐμφυτευτήν διὰ τῆς μεταγραφῆς τῆς προεδρικῆς

ἀποφάσεως. μολονότι αὕτη δὲν εἶνε, κατὰ τὸ ἄρθρον 2 § 2 τοῦ ἐμφυτευτικοῦ νόμου, ἀνέκκλητος, καὶ ἐν ἀκόμῃ, δὲν διατάσσεται δι' αὐτῆς ἡ προσωρινὴ ἐκτέλεσις.¹⁾ Τὴν ἐξαγορὰν δικαιούται νὰ ζητήσῃ ὁ ἐμφυτευτὴς ὅποτεδήποτε ἐντὸς 10 ἐτῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου.

ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας, μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ συμβουλίου ἐποικισμοῦ, δύνανται νὰ ἐξαίρεθῶν τοῦ νόμου ἐμφυτευτικὰ κτήματα κείμενα ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, διὰ τὰ ὁποῖα, λόγῳ τῆς γειτνιάσεως αὐτῶν πρὸς τὰς πόλεις Ἀθηνῶν ἢ Πειραιῶς, ἢ τὰ θερινὰ ἐξοχικὰ κέντρα τῶν πόλεων τούτων, ἔχουν ἀξίαν οἰκοπέδου μᾶλλον παρὰ γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων.²⁾

Ἡ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἐμφυτευτικοῦ νόμου πείρα ἴσως ἐμφάνισῃ τὴν ἀνάγκην ἐλαφρῶν τιμῶν συμπληρώσεων αὐτοῦ, διαδικαστικῆς ἰδίᾳ φύσεως, κατὰ παρέκκλινιν ἀπὸ τὸ κοινὸν δικονομικὸν δίκαιον. Εἰδικαὶ ἐξ ἄλλου διατάξεις δέον νὰ θεσπισθῶν διὰ τὰς ἰδιορρυθμοὺς σχέσεις τῆς Ἑπτανήσου, διὰ τὰς ὁποίας δὲν δύναται νὰ ἐπεκταθῇ ὁ ἐμφυτευτικὸς νόμος, ὡς ἔχει, διὰ Β. Διατάγματος, ὅπως ὀρίζει τὸ ἄρθρον 9 § 2 αὐτοῦ. Ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ νόμου, εἶχεν ἤδη ἀποστείλῃ εἰς Ζάκυνθον εἰδικὸν ὑπάλληλον πρὸς μελέτην τῆς αὐτοῦ «ἀγροληψίας», περὶ τῆς ὁποίας οὗτος ἐδημοσίευσεν κατόπιν ἐνδιαφέρουσαν μελέτην.³⁾

Τέλη Ἀπριλίου 1922.

1) Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ ἀρθρου 5 § 2, ἀρθρ. 6 τοῦ ἐμφυτ. νόμου, ἀρθρ. 20 ἕως 23 τοῦ ἀγροτ. νόμου 2062 καὶ τοῦ νόμου Γ 2 ΝΑ' (1911) περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως οἰκοπέδων, ὡς ἡομηγεύθη διὰ τοῦ νόμου 103 (1913).

2) Τῆς διατάξεως ταύτης ἔργετο κακὴ χρῆσις ὑπὸ τοῦ μακανοεμβριανοῦ Ὑπουργοῦ, χαρακτηρισθέντων μερικῶν ἐμφυτευτικῶν κτημάτων (Τράχωνες, Καλιφτάκι κλπ.), ὡς ἐχόντων μᾶλλον ἀξίαν οἰκοπέδου, καίτοι ταῦτα εὐρίσκονται εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ παντὸς συνοικισμοῦ.

3) «Ἡ ἀγροληψία ἐν Ζακύνθῳ» ὑπὸ Χρ. Εὐελπίδη εἰς τὰ τεύχη 1—3 καὶ 4—5 τῶν «Νέων Γεωπονικῶν», 1921.

Παραρτήματα. Περὶ τὸ τέλος τῆς σελ. 74 ἀντὶ «Δεκέμβριον τοῦ 1921» ἀνάγνωθι «Δεκέμβριον 1920». Εἰς τὸν τελευταῖον στίχον τῆς σελ. 76 ἀντὶ «27 Ὀκτωβρίου 1920» ἀνάγνωθι «27 Φεβρουαρίου 1920». Εἰς τὸν 6 στίχον τῆς σελ. 77 ἀντὶ 2521 (1921) ἀνάγνωθι 2521 (1920).